

IRAKURTZEKO EGINTZAREN GARRANTZIA

**elkar osatzen duten hiru
idazkitan**

Paulo Freire

Itzultzailea: Arantxa Ugartetxea

IRAKURTZEKO EGINTZAREN GARRANTZIA

elkar osatzen duten hiru idazkitan

Paulo Freire

Itzultzailea: Arantxa Ugartetxea

**HEZKUNTZA, UNIBERTSITATE ETA IKERKETA
SAILAK ONETSIA
(1.990-V)**

© Paulo Freire

© Euskararako: UDAKO EUSKAL UNIBERTSITATEA
General Concha, 25-6., 48010 BILBO

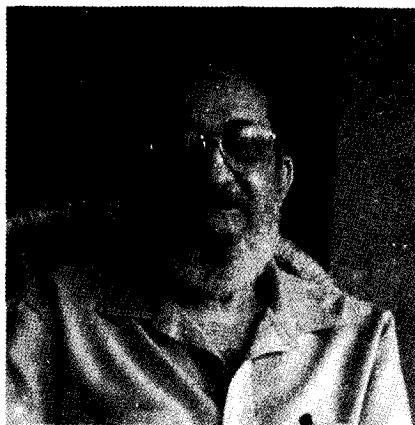
ISBN: 84-86967-21-X

Lege-gordailua: BI - 1140 - 90

Inprimategia: BOAN S.A.

Particular de Costa, 12. BILBO

Azalaren diseinua: Julio Pardo

*Que dizer aos leitores e leitoras
possíveis deste livro, agora, para honra
minha, em Basco?*

*Uma coisa apenas: que espero, com
ele, tão apaixonadamente escrito,
testemunhar a minha certeza da
importância da identidade cultural das
classes sociais dominadas e das culturas,
na sua luta em busca de sua libertação.*

*A busca da identidade cultural já é
a própria luta pela liberdade.*

Paulo Freire
São Paulo, 23-2-88

AURKIBIDEA

<i>Nor da Paulo Freire?</i>	<i>I</i>
<i>Paulo Freireren argitarapenak</i>	<i>XI</i>
<i>Paulo Freireri buruzko argitarapenak</i>	<i>XV</i>
<i>Hitzaurrea</i>	<i>XXV</i>
<i>Eskaintza</i>	<i>1</i>
<i>Aurkezpena</i>	<i>3</i>
<i>Irakurtzeko egintzaren garrantzia</i>	<i>5</i>
<i>Helduen alfabetatzea eta herri-liburutegiak:</i>	
<i>sarrera bat</i>	<i>17</i>
<i>Herriak bere hitza dio edo alfabetatzea</i>	
<i>Sao Tome eta Principen</i>	<i>33</i>

NOR DA PAULO FREIRE?

Recife-n (Brasil) jaioa 1921ean, familia behartsu baten seme txikiena. Nahiz berandu eskolara joan azkenean abokatua egin zen.

Elza Mª Costa de Oliveirarekin ezkondu zen 1944ean, eta bost seme-alaba ditu.

1946tik 1955arte, Hezkuntza eta Kultura saileko superintendentea izan zen. 1961ean hasi zen alfabetatze-metodoekin lanean Recife-n, baina lehenengo eginkizuna maila honetan Angico-n egiten da.

Irakasteko era berri honek, irakaslearen eta ikaslearen adimena argitu eta egoerari buruz eritzi bat emateko gaitzen ditu, ez bakarrik irakurketa eta idazketa irakatsi eta ikasi.

Hori ikusirik, gobernuko ministroak (Paulo de Tarso) dei egiten dio Brasil osoan bere metodoa zabal dezan. Taldeak eratzen dira hiri nagusi bakoitzean, 1963ko ekainetik 1964eko martxora arte, lan hau aurrera eramateko.

Baina iraultza sortzen da Brasilen, Paulo Freire eta beronen taldekoak "inquerito policial militar" baten menpean geratzen dira. Espetxeratua izan zen 70 egunez, gero Brasildik irten beharra izan zuen, lehenengo Boliviara, gero Txilera, gero UNESCOn lan

egitera deitua izan zen, baita Harvard-eko unibertsitatara ere; 1975ean UNESCOren Hezkuntzari buruzko nazioarteko Saria irabazi zuen. Hamabi urtez erbesteratua, "Doctor honoris causa" Lovania, Geneva, Michigan eta Londreseko unibertsitateetan. Genevan Elizarteko Kontseilu Ekonomikoan parte hartu zuen eta haren barnean IDAC (Instituto da Ação Cultural) sortu zuen.

Haren libururik ezagunenak *Hezkuntza, askatasunaren praktika bezala* eta *Zapalduaren Pedagogia* dira, azken hau 14 hizkuntzataraz itzulia.

1964ean Brasilgo militarrek ez-jakintsu eta iraultzaile izateagatik erbesteratu zuten.

Erbesteratutako urteetan ez da geldirik egon, beti irakaskuntza eta hezkuntza askatu eta askatzailearen alde. Urte hauetan herri-hezkuntzaren alde lan egin du Bolivian, Txilen, Indian, Ginea Bissaun, Angolan, Cabo Verden eta Mozambiken.

Berak askotan hitz egiten du independentzia lortu eta heziketa askatzailearen bidean arriskatzen diren herriez.

*Uma revolução que esquece ao homem que sorrie ao escrever pela primeira vez o nome da sua mulher, é uma revolução que nasce frustrada.*¹

Paulo Freireri alfabetatze-saio batean gertatua da: gizon bat parrez hasi zen bere andrearen izena lehenengo aldiz idatzi ondoren eta berak galdetu zion:

1- *Psicología Actual* III. urtea, 13. zb. SPAGAT. 1983.

- Zer gertatzen zaizū?

- Lehenengo aldia da idazten dudala izen hau.

Gertaera hau oso garrantzitsua izan zen Freirerentzat, irrifar hura poza sakon baten agerpena zen, bazirudien gizon berri bat jaio zela, berbera izan arren desberdin aurkitzen zen, mundu aberats baten itxaropena somatzen zuen, bere munduaren irakurketa eta azterketa egiteko bidean jartzen zuen gertaera hark.

Irrifar hura, irakasleak beharrezkoa zuen irakurtzea, eta hau da –dio Freirek– ni beti irakurtzen ahalegintzen naizena.

Horrelako garrantzirik ematen ez dion iraultzak jaio baino lehen hilda dagoela esan dezakegu edo porrot egiteko bidean dagoela.

Hezkuntza onak ezin dezake inola ere jendeaz ohartu gabe jokatu, herrian oinarritu behar du eta ezin du puskatu herriarekin dituen harremanak. Hezitzaileek, herri-agintariek, eta abarrek jendearekin harreman etengabeak eduki behar dituzte.

Hori ari da gertatzen orain Nikaraguan, –dio Freirek– gauza miresgarriak ikusten dira herrian, badirudi herriak bere eskuetan hartu duela bere kondaira. Han parte hartu ondoren, kultur eta hezkuntz taldeetan eta herriarekin harremanak eduki ondoren, "haur-iraultza" esaten dio Freirek Nikaraguako iraultzari. Zergatik?... Bada, iraultza alaia delako, herria, bizi duen egoerari buruz, beti galderak egiten ari delako, aztertzen... e.a., Freireren kezka hau da: noiz utziko ote dion Nikaraguak "haur-iraultza"ri "nagusi-iraultza" bihurtuz. Haren eritziz, honek ez du inoiz ere gertatu behar, iraultza honek ez du hil behar bere baitan daraman haur hori. Berak duen itxaropena hauxe da: Nikaragua bere

heldutasunera bihar iristea gaur bere barruan daraman haur hori hil gabe. Berak duen jakiteko gosea, sortzeko gogoia, adimena e.a. hil gabe.

Nik ez dut beldurrik –dio berak– entzuteko: "Paulo Freire geroago eta zaharrago eta geroago eta ameslariago". Gora era honetako ameskeriak!

Alfabetatzearen garapenean parte hartu du independentziaren bila dabilzan herrietan.

Nikaraguan azkenekoz 150.000 gazte gaitu zituen lan honetarako. Alfabetatzea ez da idatzita dagoena irakurtzea soilik, baizik inguratzen gaituen egoera eta giroak aztertzea eta irakurtzea, herriak duen kulturaz jantzi eta herri-kultura horretan murgildurik bizitzea.

Hezitzaileok aldatu egin behar dugu, ez da erraza –dio Freirek– baina beharrezkoa da, bestela nahiz eta aurrerapenak egon irakaskuntza mailan, jauntxokeria batetik bestera dabil.

Oso begikoa du Amilcar Cabral, Ginea Bissauko askatzaila, agronomoa. Honek Lisboan egin zituen ikasketa nagusiak, gizon berezia, beltza. Nire ustez –dio Freirek– iraultzaren neurria ondoen bizitzen jakin zuena, aurrera eta atzera egin gabe askotan, herriaren uneari itxaroten zekiena, jaso daitekeen erantzunaren arabera jokatzeko zekiena; biziaren dialektika ezagutzen zuen, ezinegonaren eta pairatzearen loturak aurkitu zituen. Berak horrela esaten zuen:

... Veremos que a luta armada de libertação é não apenas um facto cultural mas também um factor de cultura...²

Freirek horrela dio :

Zuek galdetuko didazue: nola lan egin herri zapaldu eta marginatu batean?

Noski, gauza bat da pedagogiaren bidean lan egitea gizarte ireki eta sortzailean edo gizarte itxi batean.

Lehenengo egoera, gaur egun, Nikaraguan ematen da, pedagogia eta politika batera doaz. Bigarrena berriz, dagokigun unean egin daitekeena da gure gizarte itxi eta marginatuan historiaren barruan; jakin beharra daukagu beti luzarora begiratzen eta herria askatzearen itxaropenean.

Egoera hau aztertzen oso ongi jakin zuen Amilcar Cabrallek eta bere indar guztia kultura askatzailearen burrukaren alde jarri zuen nahiz eta politikoki "une armatuen" beharra ikusi.

Orain, Sao Paulon, somatu ditut 1964ean egin genuen alfabetatze-lan haren jarraipen-gogoak, baina ni iritsi berria naiz eta hiri honen azterketa egin behar dut, nik ez dut nahi jarraipen bat izan, nik ber-sortu nahi dut.

Gure herri hau asko aldatu da, gaurko Sao Paulo egoerak ez du zer ikusirik 1964eko Sao Paulorekin. Zein unetan dagoen historiaren barruan ikusi beharra dago. Ni neure erantzunak aztertu beharrean nago, gaur eman behar ditugunak ez dira 1964ekoak bezalakoak. Horregatik Brasilerara iritsi naizenez geroztik ez dut lanbiderik egin, hemen geratu zirenek

2- A arma da teoria. 232. or.

lanbideak erabakita dituzte, eta ni, ohartzen joaten naizen bezain laister, lanbide horietan nire lana egitera joango naiz. Ikasketa bat da niretzat 1964eko giroa gainditzea.

Gaur eguneko gazteek ez naute besotik heldu behar esanez: "Paulo, har ezazu berriro gure herriko zuzendaritza". Beraiek esan behar didatena hauxe da: "Iritsi zara berriro, ikas ezazu gurekin pixka bat eta irakasten diguzunarekin batera denok elkarrekin ikasten joango gara".

Orain berari entzundako zenbait esaldiren itzulpena egitera noa. Irakaskuntzan, gela barruan eta elkarrizketaren bidean entzundako esaldiak dira:

- . "Gaurko ekintzak, teoriak argiturik, bihar hobeagotuak izan daitezke"
- . "Burutapen edo erizpide batetik abia gintezke, gero ekintzaren bidez gure gogoetak osatuz"
- . "Nahiz eta adimen argikoak izan, askotan, luzarora ikusten ditugu gauzak"
- . "Gizarte kapitalistak metodoei ematen die garrantzi osoa pedagogi mailan. Baina pedagogia metodo bihurtzea hezkuntza menperatzailearen ondorioa da"
- . "Hezkuntza alderdigabekoaren aldekoak dira hezkuntza politikakeria bihurtzen dutenak"
- . "Hezkuntzak zer ikusia du politikarekin, ez dago hezkuntza garbirik, horregatik beharrezkoa dugu non dauden gure mugak ezagutzea"
- . "Hezkuntza ekintza politikoa denez, ondorioak ezagutu behar ditugu:
 - Helburu politikoa eduki behar du.

- Dialektika jokua dela jakin beharra dugu eta oinarritzko ekintzak ezagutu behar ditugu.
 - Oinarriak ezin dira ahortzi, ordainketa garestia izan daiteke eta.
 - Oinarrietan ibili beharra dago edo bestela hezkuntza menperatzailean murgiltzen gara.
 - Politika, politika da, pedagogian oinarritzen delako.
 - Hezitzaileak ezin dezake edozein erataria jokatu menperatzaileen aurka, oinarrietan ibili beharra du.
 - Politiko hezitzaileek, politikan jartzen dituzte beren indar guztiak, baina hezitzaile politikoak ezin dezake hezitzailetasuna alde batera utzi.
 - Hezitzailearen lehenengo eginkizuna egoeraren azalpena egitea da".
- . "Nork esaten digu zein den marginatua?—. Botereak, Botereak ezartzen ditu gizartean marginatuaren ezaugarriak"
- . "Gizarte kapitalista baten barruan, autonomia eskolarra eman daiteke, honek duen zer ikusia nagusikeriarekin lotuago da goelako kapitalismoarekin baino"
- . "Ez dago kulturarik, argikuntza politikorik gabe"
- . "Teknika hutsean geratzen den irakurketa, atzeraketa da. Irakurketa lehenengo eta bat lurraldearen irakurketa da"
- . "Benetako kulturaren bidean murgiltzeak, ahaleginak eskatzen ditu:
- Dialektika bidean egiten da, teoria eta ekintzaren osaketarekin.
 - Disziplinatua izatea eskatzen du.
 - Bakoitzaren egoeratik abiatzea eskatzen du.
 - Objektibotasun eta subjektibotasun arteko dialektikan oinarritzen da"
- . "Gauzaren azalpena geurtatzen dudane berean, nire giza barnea geurtatzen dut"

- . "Erronka egin behar diogu ikasleari. Askatasunaren beldurra onartu behar dugu"
- . "Herriak bere historia eskuetan hartzen badu, dena hartzen du bere eskuetan"
- . "Nire kezkek alfabetatzearen arloa gainditzen dute, hezitzailearen kezkek dira"
- . "Herri bakoitzak bere historia egin behar du, ez bakarrik bertan egon"
- . "Ikastea, bizitzeko gogoia edukitzea da, salatzaile eta zorrotza izatea da"
- . "Irakaslea betiko militantea da. Militantea irakasle da"
- . "Hezkuntza, besteek duten sortzeko ahalmena onartzea da"
- . "Irakatsi eta ikasi, ekintza batu baten atalak dira"
- . "....."

Gure eguneroko gertaeretatik oso hurbil dago Paulo Freire. Atsegina da, bere askatasuna eta besteena nahi eta bizi du.

Harremanetarako bidea errazten du, irakasle bezala oso berezia: argia, zehatza, ikerlaria, beti ikasten ari dena, abertzale porrokatua, ikaslearen nahiak onartzen eta bideratzen dituen, ikaslearekin bat egiten duena, beti aztertzen, beti bilatzen, beti aurkitzen. Bere herrian oinarrituriko kultura maitatzen duena. Hitz egoki, ulergarriak eta atseginak dituen.

Halaber, bere mugak ezagutzen dituen. Beti behartsuen alde, beti askatasunaren eta gizatasunaren alde.

Nik horrela ikusi eta bizi izan dut urtetan zehar, txunditurik na-go eta era berean, badirudi aspalditik ezagutzen dudala.

Beraz bat datoz, Paulo Freirerengan, "hitz" idatziak, hitze-
ginak, eta bizitza.

Berari eskertu beharrean nago Euskadiri buruz hitz egiteko
aukera izatea "Universidad Católica"n, bere orduak eskaini zizki-
dalako. Pozik eta itxaropenez beterik ikusi dut bera gure herriari
buruz edukitako elkarrizketan. Berari eskerrak behin baino gehia-
gotan Euskadiren muinean murgilerazi nauelako, eta nire herriko
sustraiak behin baino gehiagotan aztertu ditudalako.

Arantxa Ugartetxea

PAULO FREIREREN ARGITARAPENAK

Liburuak

La educación como práctica de la libertad, Tierra Nueva, Montevideo, 1969; Siglo XXI, Madril, 1971, 36. argitarapena, 1986ko iraila.

La pedagogía del oprimido, Tierra Nueva, Montevideo, 1970; Siglo XXI, Madril, 1970, 35. argitarapena, 1985eko abendua.

El mensaje de Paulo Freire. Teoría y práctica de la liberación, Marsiega, Madril, 1972, 5. argitarapena, Madril 1980.

¿Extensión o comunicación? La concientización en el medio rural, Tierra Nueva, Montevideo, 1973; Siglo XXI, Madril, 1973.

La desmitificación de la concientización, América Latina, Bogota, 1975. Lehenago aldizkari desberdinetan argitaratutako ondoko idazkiak dauzka: *La desmitificación de la concientización*, *La concepción «bancaria» de la educación y la deshumanización*, *La alfabetización de adultos*, *Los campesinos también pueden ser los autores de sus propios textos de lectura*, *La misión educativa de las Iglesias en América Latina*.

Cartas a Guinea-Bissau: Apuntes de una experiencia pedagógica en proceso, Siglo XXI, Madril, 1978.

Educación para el cambio social, Ivan Illich eta P. Furter-ekin batera. Tierra Nueva, Buenos Aires.

Pedagogía y acción liberadora, ZYK, Madril, 1978.

Educación y acción cultural, ZYK, Madril, 1979.

La importancia de leer y el proceso de liberación, Siglo XXI, Madril, 1984. Lehenago aldizkari desberdinetan argitaratutako ondoko idazkiak dauzka: "Consideraciones en torno al acto de leer, Consideraciones en torno al acto de estudiar, Los campesinos y sus libros de lectura, La importancia del acto de leer, Algunas notas sobre concientización, Alfabetización de adultos y bibliotecas populares, El pueblo dice su palabra o la alfabetización en Sao Tomé e Príncipe".

Artikuluak, hitzaldiak, oharra, elkarrizketak

"Escola primária para o Brasil", *Revista Brasileira de Estudos Pedagógicos*, 1961eko apirila-maiatza, 15-33 or.

"Conscientização e Alfabetização - Uma nova vida do processo", *Estudos Universitarios*. Recife Unibertsitatearen Kultur aldizkaria, Pernambuco, 1963ko apirila-ekaina.

"Alfabetización de adultos y concientización", *Mensaje*, Txile, 142. zenb., 1965eko iraila, 494-501 or.

"La méthode d'alphabétisation des adultes", *Communautés*, Paris, XXIII. liburukia, 1968ko ekaina-uztaila, 13-29 or.

"La alfabetización de adultos: crítica de su visión ingenua, comprensión de su visión crítica", *Cristianismo y Sociedad*, 1968ko iraila.

"La alfabetización funcional en Chile", UNESCOrentzako dokumentua, 1968ko azaroa.

"Contribución al proceso de concientización en América Latina", *Cristianismo y Sociedad*, eranskina, Montevideo, 1968.

Reporte anual, 1968, «Sobre la acción cultural», Instituto de Capacitación e Investigación en la Reforma Agraria, ICIRA, Santiago, 1969.

"Acción cultural liberadora (una entrevista con Paulo Freire)", *Víspera*, Uruguay, 10. zenb., 1969ko maiatza, 23-28 or.

"Papel de Educação na Humanização", *Paz e Terra*, Brasil, 9. zenb., 1969ko urria, 123-132 or.

The 'real' meaning of Cultural Action, CIDOCi emandako hitzaldia, 1970eko urtarrila.

Cultural Action: A Dialectic Analysis, Cuernavaca, CIDOC (Centro Intercultural de Documentación), 1970, 1.004 zenb., 41. orrialde.

Cultural Freedom in Latin America, Human Rights and Liberation of Man in the Americas liburuaren atala, Louis M. Colonnese-k argitaratua. University of Nôtre Dame Press., 1970.

"Cultural Action for Freedom", *Harvard Educational Review*, 1970eko iraila.

"Education for Awareness. A talk with Paulo Freire", *Risk*, I. liburukia, 1970, 7-19 or.

"Carta a un joven teólogo", *ECA* (Estudios Centro Americanos), El Salvador, 272. zenb., 1971eko ekaina.

"Concientizar para liberar", *Contacto*, VIII. liburukia, 1. zenb., 1.971, 43-51 or.

"Tercer Mundo y teología", *ECA*, 272. zenb., 1971eko ekaina, 342-344 or.

"By learning they cant teach", *Studies in Adult Education*, 2. zenb., 1971, Institute of Adult Education-ek argitaratutako 10 orrialde, Dar al Salaam Unibertsitatea, P.O. Box 20.679, Tanzania.

"Le processus d'alphabétisation politique", *IDOC International*, Editions du Seuil, Paris, 40. zenb., 1971.

"Cuatro textos de Paulo Freire", *Boletín AFS*, 28. zenb., 1972ko apirila-maiatza.

"Desmitificación de la concientización", CIDOCi emandako hitzaldia, 1971eko urtarrila. *Perspectivas de diálogo*, 3. zenb., 1972.

"L'éducation, domestication ou liberation?", UNESCO, *Perspectives*, II. liburukia, 2. zenb. 1972ko uda.

"La misión educativa de las Iglesias en América Latina", *Contacto*, 5. zenb., Mexiko, 1972ko urria.

"Concientization and Liberation, a conversation with Paulo Freire", *IDAC*, 8. zenb., Geneva, 1973.

"Education, liberation et église", Simpòsium de Teologia sobre "Las teologías negras y sudamericanas de liberación", COE, *Paroles et société*, 5-6 zenb., Paris, 1973.

"Dossier Paulo Freire, Ivan Illich, seguido de una entrevista con Paulo Freire", *Cuadernos de Pedagogía*, 7-8 zenb., IDAC, Geneva, 1975.

PAULO FREIRERI BURUZKO ARGITARAPENAK

Liburuak

ALBERTO TORRES, Carlos; *Paulo Freire, educación y concientización*, Sígueme, Salamanca, 1980, 270 orrialde.

ALVES, R.; *Religión: ¿opio o instrumento de liberación?*, Tierra Nueva, Montevideo, 1970. *Cristianismo: ¿opio o liberación?* izenburuaz argitaratuta, Sígueme, Salamanca, 1973.

Anonimoa; *Se vive como se puede*, Tierra Nueva, Montevideo, 1970. Freireren pedagogiaz egindako esperientzia baten ondorioak, 117 orrialde.

ARROYO, J.; *Paulo Freire. Su ideología y método*, Hechos y Dichos / Apostolado de la Prensa, Zaragoza, 1973.

ASSMANN, H.; *Opresión-liberación. Desafío a los cristianos*, Tierra Nueva, Montevideo, 1971.

– *Teología desde la praxis de la liberación*, Sígueme, Salamanca, 1973.

ASENSI, J.; *Iniciación cultural para adultos. Lectura funcional y técnicas de trabajo*, Marsiega, Madril, 1972.

BARREIRO, Julio; *Educación popular y proceso de concientización*, Siglo XXI, Madril, 1974, 160 orrialde.

BARROS C., R.; *La educación ¿utilitaria o liberadora?*, Marsiega, Madril, 1971.

BLANCO, Rogelio; *La pedagogía de Paulo Freire. Ideología y método de la educación liberadora*, Zero. ZYK, Madril, 1983.

COLONNESE, L.; *Concientization for Liberation*, Washington. Div. for Latin America, USCC, 1971. Freirek idatzitako atal bat dauka.

DE KADT, E.; *Catholic Radicals in Brazil*, Oxford University Press, Ely House, Londres, 1971. Freiren sistemaren mogimendu aitzindarien berri ematen du eta kontzientizazioa jaioko deneko giro politikoa ulertzeko bide ematen du.

DEL VALLE, A.; *Cultura popular. Exigencia imperativa en una sociedad democrática*, Marsiega, Madril, 1971.

– *La animación social y cultural*, Marsiega, Madril, 1972.

ECHEVARRIA, J.J.; *Escuela y concientización*, Zero, Madril, 1974.

FRANCO, Fausto; *El hombre: construcción progresiva. La tarea educativa de Paulo Freire*, Marsiega, Madril, 1973.

FURTER, P.; *Educación y reflexión*, Tierra Nueva, Montevideo, 1970.

GOMEZ, María Nieves; *Los conceptos educativos en la obra de Paulo Freire*, Anaya/2 Temas monográficos de educación, Madril, 1982.

GOULET, D.; *The Cruel Choice: A New Concept in the Theory of Développement*, Atheneum, New York, 1971. Atzerirako laguntzak, garapenak eta Hirugarren Mundua domestikatzen ari diren mundu-erakundeek planteiatzen dituzten arazo moralak azaltzen ditu.

GUTIERREZ, G.; *Teología de la liberación. Perspectiva.*, Sígueme, Salamanca, 1972.

LAURENTIN, R.; *L'Amérique Latine à l'enfance*, Seuil, Paris, 1969.

MACEOIN, G.; *Revolution Next Door: Latin America in the 1970*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1971.

MEC; *Libro Blanco de la Educación de Adultos*, MEC, Madril, 1986ko iraila (Egilea: FERNANDEZ, J.A.) MECek proposatutako ihardun-erizpideak Freireren pentsamenduak iradokitakoak neurri batean.

MENDES, C.; *Mementos dos vivos. A esquerda católica o Brasil*, Tempo Brasileiro, Rio, 1966.

PALACIOS, Jesús; *La cuestión escolar*, Laia, Bartzelona, 1979, 519-555 or.

RAMIREZ, M. del S.; *Métodos de educación de adultos*, Marsiega, Madril, 1972.

REIMER, E.; *School is Dead: Alternatives in Education*, Doubleday and Co., New York, 1971.

RUIZ OLABUENGA, V., MORALES, P. eta MARROQUIN, M.; *Paulo Freire, Concientización y Androgogia*. Paidós, Buenos Aires, 1975.

SALAS, M., ESTEBAN, M.A. eta FARRE, R.; *Una educación permanente para adultos*, Marsiega, Madril, 1975.

Askotarikoak; *Conciencia y revolución*, Tierra Nueva, Montevideo, 1970. Bost saiakera Paulo Freireren pedagogiari buruz.

– *Catequesis y promoción humana*, Sígueme, Salamanca, 1969. Antoni Ceudy-ren ponentzia: «Elaboración de material catequético».

– *Manual del método psicosocial para la enseñanza de adultos*, Santillana SA, Madril, 1966.

Aldizkari eta beste argitarapen batzu

AGUILAR, V.J.; *Concientización y cambio social*, gizarte-aldaketaren sustapenererako eta ikerketa-taldeentzako eskuliburu, CIEP-IDESAC, Guatemala, 1974.

AGÜERO, Eduardo; "Concientización y liberación - Reflexión en torno al mito de Pablo Freire", *Sal Terrae*, Valladolid, 1973ko maiatza.

"Alfabetizzazione: la vera rivoluzione dell'America Latina", *Mondo e Missiones*, 6. zenb., 1971eko martxoaren 15a, 152-153 or.

APSS, Jerold W.; "Tomorrow Adult Educator-Some Thoughts and Questions", *Adult Education*, XXII. liburukia, 3. zenb., 1972ko udaberria, 218-226 or.

ARNAUD, Gabriel; "Comment Paulo Freire voulait changer les brasiiliens", *Terre Entière*, 1969ko martxo-apirila, 8-38 or.

ARROYO, Jesús; "Paulo Freire", *Hechos y Dichos*, Zaragoza, 1973ko urria.

ASSMANN, HUGO; Artikulua *Herder Korrespondenzen*, Friburg Br., quaderm 8, 1969.

BABIN, P.; "Pour une catéchèse du développement", *Catéchistes*, 86. zenb., 1971.

BARREIRO, Julio; *Educación y concientización, La educación como practica de la libertad* liburuaren hitzaurrea, Tierra Nueva, Montevideo, 1969.

BASTIDA, Josep; "Paulo Freire", *Agermanament* aldizkariaren monografikoa, 68. zenb., Bartzelona, 1971eko uztaila.

BECERRA DE MELO, Almeri; "Método Paulo Freire de Alfabetización en Brasil", *Comunidad*, II. liburukia, 6. zenb., Mexiko, 1967ko ekaina, 137-144 or.

Boletín informativo, Recife-ko Unibertsitatea, 1963ko martxoaren 11a, 18-21 or.

Boletín de Animación Comunitaria, "La concientización a través de los grupos", Cáritas Españolas, 0 zenb., 1972ko maiatza.

Boletín de la HOAC, 1972 urteko zenbait ale ditu "Educación Liberadora"ri buruz.

BONO, Gus; "An Illiterate's Dreams", *Maryknoll*, 1971eko iraila.

BOSTON, Bruce; "Conscientization and Christian Education", *Coloquy*, V. liburukia, 1972ko maiatza, 36-52 or.

CAPA, José; "Pedagogía de la Educación Liberadora", *Boletín de la AFS* (Asociación para la Formación Social), 28. zenb., 1972ko apirila-maiatza.

CASALIS, G.; "Libération et conscientisation en Amérique Latine", *Idéologies de Libération et messages du salut*, 4. zenb., Collogne du Cardic, Estrasburg, 1973.

"Chants, danses, fêtes et 'Conscientization' au Brésil", *Terre Entière*, XXXVII. liburukia, 1960ko iraila-urria, 54-78 or.

CHOMSKY, Carol; "Write First, Read Later", *Childhood Education*, 1971eko martxoa, 269-299 or.

CTASBY, Miriam; "Education as a Tool for Humanization and the Work of Paulo Freire", *Living Light*, VIII. liburukia, 1971eko udaberria, 49-59 or.

COSTA, Vittorio; "Novo cocieto de desenvolvimiento na literatura actual en pensamiento de Paulo Freire", *Revista de Cultura Vozes*, 64. zenb., 1970, 291-301 or.

CREAMOR, Pedro; "Educación y concientización de la juventud para la vida", *Revista Interamericana de Educación*, 157 zenb., 1969ko azaroa.

Cuadernos de Pedagogía, 29. zenb., 1977ko maiatza; 40. zenb., 1978ko apirila, Laia, Bartzelona.

CUNHA, José Roberto; "Aspectos metodológicos del sistema Paulo Freire", Secretariado de Comunicación, *SEDECOS*, Santiago, 1969.

- "Elementos para la investigación del universo temático", *SEDECOS*, 1971.

– "El Currículum, modalidad pedagógica de la Acción Cultural", *SEDECOS*, Santiago, 1971.

DARLY, R., eta DOMINICE, P.; "Illich-Freire: pedagogía de los oprimidos. Opresión de la pedagogía", *Cuadernos de Pedagogía* 7-8, Bartzelona, 1975 uztaila-abuztua.

DÍAZ-PLAJA, Guillermo Luís; "Paulo Freire, una educación para la libertad", *Triunfo*, XXVII. urtea, 519. zenb., Madril, 1972ko irailaren 9a.

"Educación y concientización", *Cuadernos Liberación*ek argitaratua, Secretariado Social Mexicano, 1970.

"Estudios Universitarios", *Revista de Cultura de la Universidad de Recife*, IV. liburukia, 1963ko apirila-ekaina, 163 orrialde.

FIORI, Ernani M.; "Aprender a decir su palabra", *Cristianismo y sociedad*, eranskina: ISAL, 1969, 95-113 or.

FURTER, P.; "Educación liberadora, dimensión política", L. Fiori-rekin lankidetzan, *Educação e Tempo Presente*, 3. zenb.

GANNON, Thomas M.; "Conscientization - A Word to remember", *The Serran*, 1970.eko ekaina, 5. or.

GARCIA, Juan Carmelo; "Pablo Freire y 'su' educación liberadora", *Revista Pastoral Misionera*, 6. zenb., 1972ko azaroa-abendua.

GARCIA DE HARO, Francisco; "Pablo Freire y el proceso de liberación", *Revista Pastoral Juvenil*, zenbait ale, 1972.

GIL GARCIA, Jesús; "La educación al servicio de la liberación", *Esfuerzo Común*, 172 zenb. 1973ko abuztua.

HAVILLAND, R.M.; "An introduction to the writings of Paulo Freire", *Adult Education*, XLV liburukia, 5. zenb., 1973ko urtarrila.

INODEP; *Actes du colloque de Chantilly*, Paris, 1970eko abendua.

JEREZ, César eta HERNANDEZ PICO, Juan; "Paulo Freire, educador de los adultos brasileños: una revisión de la literatura", 33 orrialde, *ECA (Estudios Centro Americanos)*, 274-75 zenb., 1971eko abuztu-iraila.

LORA, Cecilio de; "Notas sobre la problemática educativa en América Latina", *Boletín de la AFS*, 31. zenb., 1972ko urria-azaroa.

MACEOIN, Gary; "No Magic Pill to Ease Pain", *Latin America Calls*, VIII. liburukia, 8. zenb., 1971eko urria.

– "Conscientization for the Masses", *National Catholic Reporter*, VIII. liburukia, 20. zenb., 1972ko martxoaren 17, 1 eta 21 or.

MENCIA DE LA FUENTE, Emiliano; "Pensamiento pedagógico y realización educativa de Paulo Freire", *Razón y Fe*, 901. zenb., 1973ko otsaila.

MARTIN D'ARCY; "Pedagogía y Política: la educación de adultos en América Latina", *Convergence*, IV. liburukia, 1. zenb., 1971, 54-60 or.

MEDICINA, Carlos Deria; "Un método propio para Bolivia a partir del sicosocial", *Educación popular para el desarrollo*, I. liburukia, 4. zenb., 1970eko urria.

MIJARC; *Education, conscientization*, Brussela, 1969.

"Método Paulo Freire", *Docente*, Bolivia, 14. zenb., 1967ko iraila, 18-25 or.

OHLIGER, John; "The Great American Dream Machine", *Educational Broadcasting Review*, V. liburukia, 2. zenb., 1971eko apirila, 57-59 or.

OLIVEIRA LIMA, Lauro de; "El método de Paulo Freire, Paulo Freire", *Convergence*, III. liburukia, 3, 1970.

Perspectivas de diálogo, Paulo Freireri buruzko monografikoa, Montevideo, 1970.eko abendua.

REIMER, Everett; "La educación descarriada", *Gallo*, I. liburukia, 1. zenb., San Juan de Puerto Rico, 1969ko iraila, 33-39 or.

– "La educación descarriada, II", *Gallo*, I. liburukia, 2. zenb., 1969ko urria.

"Resumen de las ideas de Freire", *Developpement et Civilization*, 23. zenb., INODEP, 1965eko iraila.

RODHE, Birgit; "New Educational Perspectives", *Religious Education*, LXVI. liburukia, 1971eko azaroa-abendua.

RODRIGUEZ, Jorge Gabriel; "Notas para la aplicación del método psico-social de educación de adultos de Paulo Freire", *Centro de Estudios Educativos*, dibulgazio-eskupapera, 11. zenb., 1969ko azaroa.

SALAS, María; "La educación liberadora en la pedagogía de Paulo Freire", *Boletín de la AFS*, 34. zenb. 1973ko martxoa.

SANCHEZ, S.; "Freire, una pedagogía para adultos", *ZYK, Lee y discute* saila, R seriea, 41. zenb., Madril, 1973.

– "Training and Conscientization", *American Universities*.

SANDERS, Thomas G.; "The Paulo Freire Method: Literacy Training and Conscientization", *American Universities Field Staff Report*, West Coast South America Series, XV. liburukia, 1. zenb., 1968.

SCHEMELKES, Sylvia; "Seminario sobre Paulo Freire y su adaptación al Proyecto de Taralumara", *Revista del Centro de Estudios Educativos*, II. liburukia, 3. zenb.

SCHOOYANS, Michel; "Une Mayeutique nouvelle: la conscientisation de Paulo Freire", *Cultures et Développement*, II. liburukia, 2. zenb., 1969-1970.

SILVA, Alberto; "La pedagogía de Paulo Freire", *Etudes*, 1970eko abendua.

Terre Entière, Paris, 1969ko martxoa-apirila. Freireri buruz-

ko ale berezia.

"Un message pour la libération", *Lettre*, 1970eko apirila, 11-15 or.

"Une révolution mondiale de l'éducation", *IDOC Internacional*, 29. zenb., 1970eko abuztua-iraila, 29-63 or.

Askotarikoak; "Educación liberadora y cambio social", *Cáritas*, 103. zenb., 1971eko uztaila-abuztua.

VAZ, Henrique C. de Lima; "The Church and Conscientizaçao", *America*, 1968ko apirilaren 27a, 578-581 or.

WASSERMAN, Miriam; "School Mythology and the Education of Oppression", *This Magazine is schools*, V. liburukia, 8. zenb., 1971eko uda, 23-36 or.

WEFFORT, Francisco; *Educación y Política, La educación como práctica de la libertad* Freireren liburuaren hitzaurrea, 1969.

WESTERHOFF, John III; "The Church and Education Debate", *Religious Education*, 1972ko urtarrila-otsaila, 49-59 or.

WILLIAMS, David Carlton; "Adult Needs Today: The Fruits of Neglect", *Adult Education*, XXII. liburukia, 1. zenb., 1971, 57-60 or.

WILLIAMS, Rick; "Towards a Pedagogy of Oppressed Youth", *Convergence*, IV. liburukia, 2. zenb., 1971, 80-84 or.

WINGEIER, Douglas E.; "Paulo Freire Pioneers Education for the Oppressed", *Christian Advocate*, 1972ko martxoaren 20a, 14-15 or.

HITZAURREA

Paulo Freire-ren liburu hau ondoko hiru idazkiez dago osatuta: irakurtzeko egintzaren garrantziari buruz egindako aurkezpenaz, helduen alfabetatzearen eta herri-liburutegiaren arteko harremanei buruzko jakinerazpenaz eta Sao Tome eta Principen egileak eta beronen taldeak bizi izandako helduen alfabetatzearen esperientzi idazkiaz.

Liburu honen irakurleari Paulo Freire nor den aurkeztu beharrik ez dago, zeren zapalduaren giza eskubideen berreskuratze-ekintza politikoki bere burua lotuz orokortasun-dimentsioa iritsi duen eta hezitzaile orokorraren lekukotasuna dakarkigun Paulo Freire gure artean bizi izan bait da, nahiz eta erbestean urte piloa egon.

Zapaldua nor den, edo haren jatorria non aurkitzen den jakitea ez da hain garrantzizkoa: gizakiaren duintasuna da arazoa, zapalkuntz ala askatasun-giroan, duintasunaren dimentsio orokorra-ri buruz ari garelako.

Lan hau aurkeztean, Paulo Freirek bere gogoetarik adierazgarrienetakoak birbaieztu egiten dituela berriro ere esan nahi nioke irakurleari. Bere-berea duen elkarriketa-era eskurakoiaz, harreman desberdin batean kokatzen gaitu Paulo Freirek benetako "kultur taldean" murgilaraziz, gizaki bakoitza benetako esperientzia batean eskuhartzaile somatzen delarik. Era berean, haren go-

goeta lekukotasun berriztatu gisa berraurkezten da gizaki bakoi-
tzari eta gizarteari dagokion errealitatearen testuinguruan egiten
duen hezkuntzaren ulerpen sakonaren bidez.

Irakurketari dagozkion gaiak landuz, berorrek duen
garrantzia eztabaidatuz, alfabetatzearen ulerpen kritikoa eta herri-
-liburutegiaren funtzioak zehaztuz, bere alfabetatze eta hezkuntza
politikoaren esperientzia aurkeztuz eta erakutsiz doan heinean,
esperientziak pentsatu eta birpentsatu egiten ditu; liburu hau,
giro horretan sortutako emaitza da. Hau horrela gertatzen da
munduaren irakurketa hitzaren irakurketaren aurretik egiten
delako. Eta irakurtzen eta idazten ikastea, hots, alfabetatzea,
lehenik eta behin, munduaren irakurketa ongi egiten eta dagokion
testuinguruan ulertzen ikastea da, hizkuntza eta errealitatearen
arteko lotura harreman dinamikoan biziz, eta ez hitzen erabilera
trukakorretan. Gainera, irakurketa eta alfabetatzearen ikasketak
hezkuntzari dagozkion egintzak dira, eta hezkuntza egintza
politikoa da funtsean. Paulo Freirek ikaslego eta irakaslegoaren
jarrera kritikoaren beharra berbaieztatzen du hezkuntz
esperientziaren barnean, ezaguera tolesgabe edo "maltzurra"
gaindituz, hezkuntzaren neutraltasuna behin betirako ukatuz.

Hezkuntza, irakasle eta ikasleen arteko proiektu eta elkarta-
sunean eratzen den zeregina denez gero, askapen-egintza zehatz eta
historiaren eraikuntza bezala behar da bizi, hau da, zapaltzailerik
eta zapalduarik ez dagoen gizartearen eraikuntzan, menperatzaileak
menperatuari bere hitz zapaltzailea ezartzen ez dion gizartearen
eraikuntzan. Denoi dagokigun eginkizun honetan denok dugu zer
egina, eta hori da bide bakarra.

Antonio Joaquim Severino
Sao Paulo, 1982ko abuztua

*Txilen,
erbestaldian,
Alvaro de Faria,
Alvaro Vieira Pinto
eta
Ernani Maria Fiorirekin,
une sortzaile sakonak
bizi izan nituen.
Hiruoi, anaitasunez*

Paulo Freire
Sao Paulo, 1982ko ekaina

AURKEZPENA

Brasila itzuli ondoren 1980.ean, hasieratik neure buruari galdetzen nion ez ote litzatekeen jakingarria izango Sao Tome eta Principeko alfabetatze garaian eta alfabetatze-ondokoan erabilitako gaiak eta tresnak –*Cadernos de Cultura Popular*^I– zehazki aurkezturik eta dagozkien irazkinez, liburu bat eratzea.

Tesna horiek nola erabili behar ziren agertuz idatzitako eskutitzak 1.980.ean argitaratu ziren Brasiliense argitaletxearen bidez, Carlos Brandão-k eratutako liburu honetan: *A Questão Política da Educação Popular*.

Egunak igaroz joan dira eta orain erabaki dut nire gogoia, neurri batean, betetzea. Oraingo honetan, azken idazkiari beste idazkitxo bat gehitu diot, joan den urtean *Harvard Educational Review*-en argitaratutako jatorrizkoan agertzen ez zena. Idazkitxo horretan, helduen hezkuntzarako programan Sao Tome eta Principean erabilitako *Caderno de Exercícios Praticar para Aprender*^{II} eta *Segundo Caderno de Cultura Popular*^{III} irazkindu ditut.

Dena dela, nire eritziz, liburu honetan agertzen diren hiru idazkiek badute elkarrekin zerikusia gaiaren eremuan .

Paulo Freire

So Paulo, 1982ko maiatza

(Itzultzailearen oharrak)

I- Herri-Kultur Koadernoak.

II- Ikasteko Praktikatua, Ariketa-Koadernoak.

III- Bigarren Herri-Kultur Koadernoak.

IRAKURTZEKO EGINTZAREN GARRANTZIA¹

Hainbeste urtetako praktika pedagogiko eta horregatik politikoan zehar, oso gutxitan hartu dut nire gain topaketa edo biltzairen hasiera edo bukaera ematearen eginkizuna.

Oraingo honetan onartu nuen, baina ahalik eta formaltasun txikienaz egingo dut. Irakurtzeko egintzaren garrantziaz pixka bat hitz egitearren onartu nuen hona etortzea.

Garrantzi horri buruz hitz egiten saiatzean, ezinbestekoa denez gaur hemen egoteko prestatzen ari nintzen uneari berari buruz zerbait esateari; orain irakurtzen ari naizen testu hau idazten nuen bitartean murgildu nintzen prozesuari buruz alegia. Prozesu horrek irakurtzeko egintzaren ulerpen kritikoa zeraman berekin, hitz edo mintzaira idatziaren deskodeketa hutsean agortzen ez, baizik eta munduaren ezagueran aurreratu eta luzatzen dena. Munduaren irakurketa hitzaren irakurketaren aurretik ematen da, horregatik honen irakurketak ezin du haren irakurketaren jarraipena alde batera utzi. Mintzaira eta errealtatea dinamikoki lotzen dira.

Testuaren ulerpenak, irakurketa kritikoaren bidez, testua eta testuinguruaren arteko harremanen hautematea darama berekin.

1- 1981ean Campinas-en egindako Irakurketari Buruzko Brasildar Kongresuaren hasiera-ekitaldian aurkeztutako lana.

Irakurtzeko egintzaren garrantziari buruz idazten saiatzen ari nintzelarik, nire praktikaren uneak, oraimenean gordeta, "berrirakurtzera" eramana sentitu nuen neure burua –eta gogoz gainera–, nire haurtzaroko esperientziarik urrunenekoetatik, nerabezarotik eta gaztarotik, haietan eratuz joan bait zen nigan irakurtzeko egintzaren garrantziaren ulerpen kritikoa.

Testu hau idatzi ahala, nire esperientzia existentzian irakurtzeko egintza gertatuz joan zeneko une desberdinen "neurria" hartzen nuen. Lehenik, munduaren "irakurketa", ni nenbilen mundu txikiaren irakurketa; ondoren hitzaren irakurketa, zeina, nire eskolaroan zehar, ez bait zen beti "mundu hitzaren" irakurketa izan.

Ni nenbilen mundu partikularra "irakurtzeko" egintzaren ulerpenaren bila, urruneko haurtzarora itzultzea –oroimenak huts egiten ez didan arte– zeharo adierazgarria gertatzen zait. Ahalegin honetan murgilduz noala, oraindik hitza irakurtzen ez nuenean bizitako esperientzia ber-piztu eta ber-bizi egiten dut idazten ari naizen testuan. Orduan Recife-n kokatzen naiz, jaio nintzeneko etxe ertainean, zuhaitzez inguraturik, hauetariko batzu jendea babiliran, horrelakoxea bait zen gure arteko intimitatea; haien gerizpean jolas egiten nuen, nire altueran zeuden adar amoltsuetan arrisku txikitan saiatzen nintzen, arrisku eta abentura handiagotarako trebatzen nindutelarik. Etxe zaharra, gelak, barnebidea, sotoa, lorategia –nire amaren loreen tokia–, etxea kokatuta zegoeneko orube zabala, guzti hori izan zen nire lehen mundua. Bertan apoka ibili, zizaka egin, zutitu, ibili eta hitz egin egin nuen.

Izan ere, mundu berezi hura nire hautemate-ihardueraren mundua bezala aurkezten zitzaidan eta horregatik, hain zuzen, nire

lehenengo irakurketen mundua bezala. Ingurune hartako "testuak", "hitzak", "letrak" –beraiek hautematen saiatzen nintzen, zenbat eta gehiago saiatu orduan eta hautemateko ahalmen handiagoa nuelarik– gauza, gai eta seinaletan haragitzen ziren, eta beraien ulerpenean beraiekiko harremanen bidez ikasten nuen, nire anaia zaharragoekiko eta gurasoekiko harremanen bidez.

Ingurune hartako "testuak", "hitzak", "letrak" txorien kantuan haragitzen ziren: *sanhaçu, olka-pro-caminho-quem-vem, bem-te-vi, sabiá*–renean; ekaitz, trumoi eta tximisten iragarleak ziren haize bortitzek eragindako zuhaitz-buruen kulunkan, euri–urak geografiarekin jolasean, zingirak, uharteak, ibaiak eta erre–kak sortaraziz. Ingurune hartako "testuak", "hitzak", "letrak" haizearen txistuan ere haragitzen ziren, zeruko hodeietan, berauen kolore eta higiduretan; hostailaren kolorean, hostoen tankeran, loreen usainean –larrosa eta jazminarenak–, zuhaitzen trinkotasunean eta fruten azaletan. Fruta baten kolore-nabardura desberdinetan une desberdinetan: mango heldugabearen berdea, mango puztuaren berdea, mango helduaren hori berdekara, mango helduegiaren beltzuneak. Kolore horien arteko erlazioa, frutaren garapena, gure maneiakeetarekiko agertzen zuen erresistentzia eta zaporea. Ziur asko garai hartan ikasi nuen haztatzeke egintzaren esanahia, eginez eta egiten ikusiz.

Halaber, animaliak ingurune hartako partaideak ziren: etxe–ko katuak, gure zangoetan korapilatzeke zuten trebetasuna, beraien eskaera-mauka edo amorrazio-marraka; Joli, aitaren zakur beltz zaharra, eta haren amorruak katuren bat ohargabe bera jaten ari zen tokira, berea zen tokira alegia, inguratzen zen bakoitzean; Joliren "izpiritu-egoera" une haietan, nire amonaren oilo lodien desagerpenaren errudunak ziren *timbu* haietariko bat ia kirol gisa jarraitu, inguratu eta hil egiten zuenektik guztiz desberdina.

Ingurune hartako –nire arartegabeko munduko– partaide zen, bestalde, helduen mintzairaren unibertsoa, haien sinismen, gustu, beldur eta baloreak adierazten zituena. Guzti hori nire arartegabeko mundua baino ingurune zabalagoetara loturik, berauen existentzia somatu ere egin ezin nuelarik.

Urruneko haurtzaroa berrartzeko ahaleginean, lehen aipatu dudan bezala, higitzen nintzeneko mundu partikularra irakurtzeko egiten nuen egintzaren ulerpenaren bila, utz iezadazue errepikatzen, ber-piztu, ber-bizitu egiten dudala, idazten ari naizen testuan, oraindik hitza irakurtzen ez nuenean bizitako esperientzia. Eta aipatzen ari naizen ingurune orokorrean, garrantzizkoa iruditzen zaidan zerbait jalgitzen da orain, bere irudia iradokiz, gogoeta hauen gorputz nagusian. Arima erratuei nien beldurraz ari naiz, gure artean zeudela etengabe aipatzen bait zen helduen elkarrizketetan nire haurtzaroan. Arima erratuek ilunpea edo erdilunpea behar zuten agertzeko, era askotara: beren erruen minagatik hasperenka, iseka-algaraka, otoitz eskean edo gordelekutat zituzten lapikoak erakutsiz. Hala eta guztiz ere, ziur asko zazpi urte bete arte ni jaiotako Recife auzoa argiontzien bidez argizatuta zegoen, kaleetan barrena duin samar agetzen ziren argiontziak. Argiontzi dotoreak, ilunabarrean argi-piztaileen makila magikoari "amore" ematen ziotenak. Nik, etxeko ataritik, urrutitik, tipi-tapa ohi zertorren gure kaleko argizainaren irudi argalari jarraitu ohi nintzaion, pizteko makila lepoan, argiontzitik argiontzira, kalea argituz. Argi badaezpadakoa, etxe-barnean geneukana baino badaezpadaagoa. Itzalen argitzailea baino itzalek menderatua zirudien argia.

Giro hura baino hoberik ez zen arimen bihurrikeriatarako. Gogoan daukat zenbait gauetan, neure beldurrean bildurik, denbo-

ra noiz igaroko, gauak noiz aldegingo zain egoten nintzela, goizaldeko argiluna eta beronék zekarren txori "goiztiarren" kantuen zain.

Nire gau-beldurak zorrotu egin zidan, goiz zabaletan, makina bat hotsen hautematea, argitasunean eta egunen zalapartan galtzen zirenak baina gauen isiltasun sakonean, nola jakin gabe, nabari arazten zirenak.

Hala ere, neure munduaren intimitatean sartuz nindoan neurrian, hobeto hauteman eta egiten nuen mundu haren irakurketa hobeto "ulertzen" nuen neurrian, nire beldurra txikiagotuz joan zen.

Baina, garrantzizkoa da esatea, nire munduaren "irakurketak", niretzat beti funtsezkoa izan zena, behar baino lehen gizon-dutako haur bihurtu ninduen, praka motzeko arrazionalista. Haurraren jakinmina ez zen okertuko praktikan jartzeagatik eta horretan gurasoek oztopatu baino lagundu egin zidaten. Beraiekin hain zuzen, nire arartegabeko munduaren ulerpen-esperientzia aberats horren une batean, ulerpen horrek nire munduak misterio xarmangarritik zuenarekin etsaitu ez ninduelarik, hitzaren irakurketa-ra bideratua izan nintzen. Hitzaren deskodeketa berez isurtzen zen mundu partikularren irakurketatik. Ez zen berorren gainean ezarritako gertaera. Gure etxe aurreko lurzoruan alfabetatua izan nintzen, mangoen gerizpean, nire munduaren hitzez eta ez nire gurasoen mundu helduarenez. Lurra izan zen nire harbela eta txotxak klariona.

Horregatik, Eunice Vasconcelos eskola partikularrera iritsi nintzenerako, –orain gutxi desagertu izanak zauritu eta mindu egin ninduen eta berari bihotzezko goratzarrea egiten diot orain–

alfabetatuta nengoen. Eunicek jarraipena eman eta sakondu egin zuen nire gurasoen lana. Berarekin, hitzaren, esaldiaren, perpausaren irakurketak ez zuen inoiz munduaren "irakurketarekin" haus-turarik ekarri. Berarekin, hitzaren irakurketa "mundu hitzaren" irakurketa izan zen.

Arestian, zeharo hunkiturik, jaio nintzeneko etxeari ikus-taldi bat egin nion. Zutitu, ibili, korri egin, hitz egin eta irakur-tzen ikasi nuen lur bera zapaldu nuen. Mundu bera zen, bera "ira-kurtzearen" bidez ulertu nuen lehen mundua. Hantxe berraurkitu nituen nire haurtzarako zuhaitzetako batzu. Berehalaxe ezagutu nituen. Ia besarkatu nituen enbor lodi haiek –nire haurtzaroko en-bor gazte haiek–. Une hartan, min batek, min ezitia edo eskola onekoa izendatu ohi dudana, lurretik, zuhaitzetatik, etxetik irten eta bildu egin ninduen samurkiro. Pozik utzi nuen etxea, maite dituen pertsonak berraurkitzen dituenaren alaitasunaz.

Nire haurtzaro, nerabezaro eta gaztaroko bizipenen oinarri-zko uneen, zeinetan irakurtzeko egintzaren garrantziaren ulerpen kritikoa nigan praktikaren bidez hezurmamituz joan bait zen, "berrirakurtze"-ahaleginari eutsiz, bigarren hezkuntza izeneko har-tan ikasle nintzeneko garaia berrartzen dut. Garai hartan ikasgelan irakurtzen nituen testuen hautemate kritikoan ihardun nuen, ordu-ko portugaleria-irakaslearen laguntzaz, gaur egun oraindik gogoan dudan irakaslea.

Hala ere, ez ziren une haiek ariketa soilak, geure aurrean orrialde idatzi bat genuela kontura gintezen besterik gabe, doinu neurtuaz, mekanikoki eta gogaikarriro "silabatu" beharrekoa, be-netan *irakurria* izan beharrean. Ez ziren une haiek "irakurketa-ikasgaiak", adierazpen horren ohizko adieran, baizik eta testuak

gure bilaketa urduriari, orduan irakasle gaztea zen Jose Pessoaarena barne, eskaintzen zitzaizkioneko uneak.

Geroago, portugaleria-irakasle nintzela, hogeit ureterekin, oso sakon bizi nuen irakurtzeko eta idazteko egintzaren garrantzia, funtsean banaezinak bait dira, garai hartan bigarren hezkuntza zeneko lehenengo ikasturteetako ikasleekin. Aditz-jokoa, komunztadura-sintaxia, laburtzapenaren arazoa, enklisi pronominala, ez nituen guzti horiek ezagupen-opiletan biltzen ikasleek irentsiztaten. Aitzitik, guzti hori era dinamiko eta biziaz aurkezten zitzaien ikasleen jakinminari testuen mamian bertan, ikasten genituen idazleen testuak izan zein ikasleen beraien testuak izan, aurkitu beharreko objektuak bezala eta ez zerbait geldirik, zeinaren irudia nik deskribatzen bait nien, bailitzan. Ikasleek ez zuten buruz eta mekanikoki objektua deskribatu behar, haren sakoneko esanahia ikasi baizik. Soilik esanahia ikasiz, eta horregatik hain zuzen, jakingo zuten gero hura buruz ikasten eta finkatzen. Objektua mekanikoki buruz ikastea ez da objektua ezagutzea. Horregatik, testu baten irakurketa objektu baten deskripzio soiltzat hartuta eta buruz ikasteko asmoz eginda, ez da benetako irakurketa eta ez da, hortaz, haren ondorioz, testuak adierazten duen objektuaren ezagutza ere lortzen.

Ikasleek seihileko batean makina bat liburu-kapitulu irakurdezaten ekin eta ekin saiatzearen arrazoia, irakasle garen aldetik, hein handi batean irakurtzeko egintzari buruz dugun ulerkera okerrean oinarritzen dela uste dut. Nire ibilietan munduan zehar, ikasle gazteek bibliografia zabalekin izandako borrorak aipatu dizkidate maiz, irakurriak edo ikasiak izateko baino neurri askoz handiagoan "irensteko" zirenak. Benetako "irakurketa-ikasgaiak" ziren, adierazpen horren adierarik ohizkoenean, eta haien menpean

zeuden ikasleak beren heziketa zientifikoaren izenean, irakurketa-kontrol ospetsuaren bidez haien kontu eman behar zutelarik. Batzutan, bibliografi zerrendetan, irakurri behar zuten honelako edo halako liburuaren honako edo harako kapituluaren orrialdeei buruzko oharra ere ikusi izan nituen: 15. orrialdetik 37.era.

Irakurketa-kopuruan tematzeak, testuak mekanikoki buruz ikasiak izan beharrean ulertuak izan daitezen behar bezala sakondu gabe, hitz idatziaren ikuskera magiko bat adierazten du, gainditzea beharrezkoa den ikuskera hain zuzen. Ikuskera bera, beste alde batetik hartuta, agertzen da, adibidez, norbaitek bere lanaren kalitate edo kalitate-falta idatzitako orrialde-kopuruan jartzen duenean. Haatik, eskura dugun dokumentu filosofikorik garrantzitsuenetako batek, Marxen *Feuerbach* buruzko *Tesiak*, bi orrialde t'erdi eskas baino ez du.....

Badirudi, hala ere, esaten ari naizena gaizki ulertua izan ez dadin, garrantzizkoa dela azpimarratzea nire kritikak, magiko bihurtu dudanean hitza, ez duela inola ere jarrera arduragabea adierazten nire aldetik, hezitzaile eta hezigaiok honako edo harako jakintza-eremuko klasikoak, beti eta ardura osoaz, irakurri beharri buruz, testuetan sakondu eta disziplina intelektuala sortu beharri buruz, hori gabe ezinezkoa bait da gure praktika irakasle edo ikasle garen aldetik.

Portugalera-irakasle nintzeneko esperientzi une aski aberatsean oraindik, aspaldiko iragana gabe, oraina izango balitz bezain biziki dauzkat gogoan Gilberto Freyre, Lins do Rego, Graciliano Ramos, edo Jorge Amadoren testu baten azterketan luzatzen nintzenekoaldiak. Neure etxetik eramaten nituen testuok eta ikasleekin irakurtzen, haien gustu oneko mintzairarekin estuki loturiko sintaxiaren alderdiak azpimarratuz. Portugaleko

portugalera eta Brasilgo portugaleraren arteko desberdintasun beharrezkoei buruzko irazkinak eransten nizkien azterketa haiei.

Irakurtzeko egintzaren garrantziaren inguruko lan honetan, saiatzen ari naiz garbi azaltzen —eta ez dago soberan orain berresate— garrantzi hori nigan nola nabarmendu den aditzera ematea dela nire ahalegin nagusia. Nire esperientzia existentzialean zehar, irakurtzeko ekintza konplexuaren neure ulerpenaren "arkeologia" egiten ari izango banintz bezala da. Horregatik hitz egin dut neure haurtzaroaren, nerabezaroaren, neure gaztaroaren hastapenei buruz, eta horregatik amaituko dut orain helduen alfabetatzearen eremuan egin nuen proposizioaren alderdi nagusiak, gaingiroki, berrikusiz.

Lehenik eta behin, helduen alfabetatzea egintza politiko eta ezagutze-egintza bezala ikusi nuela beti baiezteari interesgarri deritzot, eta horregatik hain zuzen egintza sortzaile bezala. Ezinezkoa izango litzateke niretzat buruz ikaste mekanikoaren lan bati, ba-be-bi-bo-bu, la-le-li-lo-lu, lotzea neure burua. Hortaz, alfabetatzea ezin murriz nezakkeen hitzaren, silaben edo letren irakaste soilera, alfabetatzailcak alfabetatugaien buru ustez "hutsak" bere hitzekin beteko lituzkeen prozesura alegia. Aitzitik, ezagutze—egintza eta egintza sortzailea den aldetik, alfabetatze-prozesuak alfabetatugaia du subjektu. Honek hezitzailearen laguntza behar izateak, edozein harreman pedagogikotan gertatzen den bezala, ez du esan nahi hezitzailearen laguntzak haren sormena eta erantzunkizuna mintzaira idatziaren sorketan eta mintzaira horren irakurketan ezabatu behar duenik. Izan ere, nahiz alfabetatzaileak nahiz alfabetatugaiak, objektu bat hartzean adibidez, nik hatzamarren artean daukadanarekin orain egiten dudana bezala, sentitu egiten dute objektua, hauteman egiten dute sentitutako objektua eta gai dira sentitu eta hautemandako objektua hitzez adierazteko. Ni

bezala, analfabetoa ere gai da luma sentitzeko, luma hautemateko, luma esateko. Nik berriz, luma sentitu, luma hauteman eta luma esateko ez ezik, luma idazteko ere gai naiz eta, ondorioz, luma irakurtzeko. Alfabetatzea ahozko adierazpenaren idatzizko adierazpenaren muntaketa edo sorketa da. Hezitzaileak ezin du muntaketa hori hezigaientzat, edo berauen gainean, egin. Hor du berak bere zeregin sortzailearen une bat.

Nire ustez, ez da beharrezkoa, hemen eta orain, prozesu honen konplexutasuna dela eta, une desberdinetan garatu dudanari buruz gehiago luzatzea. Hala ere, testu honetan behin baino gehiagotan aipatu dudan puntu batera itzuli nahi nuke, irakurtzeko egintzaren ulerpen kritikorako eta, beraz, lotu natzaion alfabetatze-proposamenerako duen garrantziagatik. Izan ere, munduaren irakurketa beti hitzaren irakurketaren aurretik dagoela eta honen irakurketak haren irakurketaren jarraipena berekin daramala. Lehenago aipatu proposamenean, mundutik hitzera eta hitzetik mundurako mugimendua dago beti. Mugimendu horretan esandako hitza munduari berari dario beroni buruz egiten dugun irakurketaren bidez. Haatik, urrutiago joan gaitezke nolabait eta hitzaren irakurketaren aurretik, ez soilik munduaren irakurketa dagoela baizik eta mundua "idazteko" edo "berridazteko", hots mundua eraldatzeko gure praktika kontzientearen bidez, halako forma bat ere badagoela esan dezakegu.

Mugimendu dinamiko hori da, ene ustez, alfabetatze-prozesuaren alderdi nagusietako bat. Horregatik ihardun dut beti alfabetatze-programa antolatzeko aukeratutako hitzek herri-taldeen hitzegitik etorri behar zutela esaten, beraien benetako mintzaira adieraziz, beraien gogoak, kezkak, eskakizunak, ametsak. Beraien esperientzia existentzialaren esanahiz beteta etorri behar zuten, eta

ez hezitzailearen esperientziarenaz. Orduan, hiztegi deitzen nuenaren ikerketak Herriaren hitzak ematen zizkigun, munduak ernaldutako hitzak. Herri-taldeek egiten zuten munduaren irakurketaren bidez iristen zitzaizkigun. Gero beraiegana itzultzen ziren kodeketa deitzen nituen eta deitzen ditudanetan sartuta, erreallitatearen irudikapenetan alegia.

Adreilu hitza, adibidez, etxe bat eraikitzen ari den igeltsero-talde baten irudian, sartuko litzateke, esaterako. Baina herri-taldean ahozko hitza idatzizko formaz beraiei itzuli baino lehen, beraien atzemate-prozesurako eta ez buruz ikaste mekanikorako, erronka egin ohi genien alfabetatugaiei egoera kodifikatuen multzo batez; hauen deskodifikazio edo "irakurketaren" bidez, kulturearen izaeraren hautemate kritikoa sortzen zen, munduaren eraldatzailea den praktika edo giza lanaren ulerpenaren bidez. Funtsean, egoera zehatzen irudikapen-multzo horrek aukera ematen zien herri-taldeei munduaren aurreko "irakurketaren" "irakurketa" egiteko hitzaren irakurketa baino lehen.

Munduaren aurreko "irakurketa" baino kritikoagoa den "irakurketa" honek, herri-taldee, zeinek zuzengabekerien aurrean batzutan jarrera fatalista bait zuten, beren pobreziaaren ulerpen desberdina egiteko bide ematen zien.

Zentzu honetan, erreallitatearen irakurketa kritikoa, alfabetatze-prozesu baten barnean gertatu zein ez gertatu, eta mobilizazio- eta antolaketa-praktika jakin batzuri elkartuta batez ere, Gramsci-k ekintza antihegemonikoa esango zionerako tresna bihur daiteke.

Irakurtzeko egintzaren garrantziaren inguruko gogoeta hauekin amaitzeko, zeina beti hautemate kritikoa, interpretazioa eta

irakurriaren "berridazketa" berekin daraman egintza bait da, gaia-
ren tratamenduan baliatu dudan prozedura aukeratzea, pixka bat
zalantzan egon ondoren, neure izakerarekin eta egin dezakedana-
rekin ados dagoelako erabaki nuela esan nahi nuke.

Azkenik, biltzar hau bururatu eta eratu dutenei, nire zorio-
nak. Inoiz ez da egon, beharbada, une honetan bezainbateko
beharra honelako topaketak egiteko.

1981.eko Azaroak 12

HELDUEN ALFABETATZEA ETA HERRI- -LIBURUTEGIAK: SARRERA BAT¹

Nire lehen hitzak, biltzarre honen eratzaileri eskerrak emateko dira, beti interesgarria iruditu zaidan gai bati buruz hitz egin ez bertan parte har dezadan konbidatu nautelako.

Helduen alfabetatzea eta herri-liburutegiei buruz hitz egitea, irakurketa eta idazketaren arazoari buruz hitz egitea da, beste askoren artean. Baina ez hitzak berez irakurri eta idazteari buruz, beraiek irakurtzea eta idazteak berekin beste irakurketa bat, lehenagokoa eta harekiko konkomitantea, ekarriko ez balu bezala, errealitatearen beraren irakurketa alegia.

Alfabetatzearen ulermen kritikoak, irakurketaren ulermen era berean kritikoa barne hartzen duena, liburutegiaren ulermen kritikoa eskatzen du.

Hala ere, ikuskera kritiko bati buruz hitz egitean, zeina alfabetatzearen praktika ez gutxiago kritikoan egiaztatzen bait da, aurkako praktika eta ulerpenera antzematen dut eta ez antzeman soilik, azpimarratu ere egiten dut, aspaldi argitaratutako saiakera batean tolesgabe izena eman nion ulerpenera², hain zuzen.

1- 1982ko urtarrilean, João Pessoa egindako XI. Bibliotekonomi eta Dokumentazio-Kongresu Brasildarrean aurkeztutako txostena.

2- Paulo Freire: "A alfabetização de adultos: Crítica de sua visão ingênua, compreensão da sua visão crítica", In *Ação cultural para a libertação e outros escritos*, Rio de Janeiro, Paz e Terra, 1981.

Alfabetatzearen arazoari buruz eztabaidatu dudan bestetan aipatutako puntuei buruz hemen sakon iharduteak luzeegi joko luke. Dena dela, garrantzizkoa deritzot, pixka bat errepikatzearen arrisku beharrezkoan sartu arren, alfabetatzearen praktika eta ulermen kritiko izena eman ohi diodana argitze edo berrargitzeari, tolesgabe eta "maltzurretik" bereiztuz. Azken biok ikuspegi objektibotik berdinak dira, baina beraien egileen subjektibotasunean bereizten dira.

Hezkuntzaren neutralitatearen mitoak hezkuntz prozesuaren izaera politikoa ukatzera eta zeregin garbitzat hartzera darama, zeregin horri lotzen diogularik geure burua abstrakzio gisa ulertutako gizadiari zerbitzatzearren.

Mito horixe da praktika tolesgabea, praktika "maltzur" eta praktika kritikoren arteko oinarritzko desberdintasunak ulertu ahal izateko abiapuntua.

Ikuspegi kritikotik, hezkuntz prozesuaren izaera politikoa ukatzea, egintza politikoen hezkuntzazko izaera ukatzea bezain ezinezkoa da. Hala ere, horrek ez du esan nahi hezkuntz prozesuaren izaera politikoak eta egintza politikoen hezkuntzazko izaerak prozesu haren eta egintza horren ulerpenera agortzen dutenik. Honek esan nahi duena hau da: alde batetik, hezkuntza neutroa, gizadiaren eta gizakien, orokorrean, zerbitzura ulerturik, eta bestetik, hezkuntz esanahirik gabeko praktika politikoa ezinezkoak direla, nabarmendu dudak bezala. Zentzu horretan alderdi politiko oro hezitzailea da beti eta, hori den aldetik, haren proposamen politikoa lekua hartuz joango da, edo ez, salatzeko eta aditzera emateko egintzen arteko erlazioan. Eta zentzu horretan ere, hezkuntz prozesuaren kasuan zein egintza politikoarenean, *noren eta*

zeren alde eta, beraz, noren eta zerren aurka egiten dugun hezkuntza eta *noren eta zerren alde eta, beraz, noren eta zerren aurka* daramagun iharduera politikoa argitzea da oinarritzko arazoetako bat. Praktikaren bidez zenbat eta argiago izan, orduan eta argiago hautematen dugu banaezina banatzearen ezintasuna: hezkuntza politikatik. Erraz ulertzen dugu orduan hezkuntza ezin dela pentsatu ere egin boterearen arazoari adi egon gabe.

Ez zen, adibidez, esan ohi dudan bezala, burges-hezkuntza burgeseria sortu edo eratu zuena izan, baizik eta burgeseria, boterea eskuratzean, bere hezkuntza sistematizatzeko ahalmena izan zuena. Burgesek, boterea eskuratu aurretik, ezin espero zezaketen boterea zeukan aristokrazioak haiek nahi zuten hezkuntza ezartzerik. Burges-hezkuntza, bestalde, burgeseriak boterea eskuratu baino askoz lehenago hasi zen eratzen historikoki. Haren sistematizazio eta orokortzea izan ziren soilik bideratu zirenak burgeseria klase meneratzaile, eta ez kontestatzaile, zelarik.

Baina, ikuspegi kritikotik, hezkuntza ezin bada pentsatu ere egin boterearen arazoa ere pentsatu gabe, hezkuntza praktika autonomo edo neutro gisa ulertzerik ez badago ere, honek ez du inola ere esan nahi hezkuntza sistematikoa ideologia meneratzai-
learen birsortzaile hutsa denik. Hezkuntzaren, azpisistema den aldetik, eta sistema nagusiaren arteko harremanak dinamikoak, kontraesanezkoak eta ez-mekanikoak dira. Hezkuntzak ideologia meneratzaillea birsortzen du, egia da, baina ez du hori soilik egin. Gizarte oso modernizatuetan ere, klase meneratzaile benetan konpetenteak izanik ere eta hezkuntzaren garrantziaz jabetuta egonik ere, ez da hezkuntza klase horien ideologiaren birsortzaile hutsa.

Gizartea den bezala ezaugarritzen duten kontraesanak, hezkuntza sistematikoa ematen deneko instituzio pedagogikoen barru-barruraino sartzen dira eta berauen ideologia meneratzailearen paper edo ahalegin bersortzailea aldatu egiten dute.

Hezkuntzak, alde batetik ideologia meneratzailearen birsortzaile bezala ulertzen dugun neurrian, baina, bestetik, boterea daukanaren asmotik aske, ideologia horren ukatzaile (edo salatzaille) bezala, ideologia eta errealitatea, hezigaiek eta hezitzaileek bizitako errealitatea alegia, aurrez aurre jartzen dituelako (berez den bezala eta ez diskurtsu ofizialak dioena den bezala), hezkuntza neutroaren ezintasuna hautematen dugu. Une horretatik aurrera, hezkuntzaren ezinezko neutralitateaz hitz egiteak ez gaitu beldurtzen, ez lotsatzen. Hezitzailea agente neutroa ez izateak ez du esan nahi ezinbestean manipulatzaille izan behar duenik. Aukera benetan askatzailea ez da praktika manipulatzailearen bidez gauzatzen, ezta praktika espontaneistaren bidez ere. Manipulazioa irentzailea da eta beraz autoritarioa. Espontaneismoa lasaka da eta beraz arduragabea. Orduan, hezitzaile garen aldetik, geure aukera, politikoa, geure gain hartu eta argitu egin behar dugu, eta praktikan berarekin koherente izan.

Aldarrikatutako aukera eta praktikaren arteko koherentzia da hezitzaile kritikoei beren buruari egiten dioten eskakizunetako bat, oso ongi bait dakite ez dela diskurtsua praktika epaitzen duena, baizik eta praktika diskurtsua epaitzen duena.

Zoritzarrez, gutariko askok, aukera demokratikoa aldarrikatzen dugun hezitzaileok, ez dugu beti praktika koherentea izan geure diskurtsu aurrerakoiarekin. Hortik dator gure diskurtsua, gure praktikarekin inkoherentea, berriketa huts bihurtzea. Hortik, askotan, gure hitz "sutsuak", gure praktika autoritarioarekin kon-

traesanean, herri-masen belarri batetik sartu eta bestetik ateratzea –herri-masak nekatuta daude, herri honetan, laurehun eta lauogei urtetan zehar, ardura eta begirunerik gabe erabili bait ditu botere-dunen arbitraritate eta andurrieriak.

Hezkuntzaren, eta beraz alfabetatzearen, beste ezaugarri bat azpimagarria iruditzen zait: gutariko bakoitza munduan bakarrik ez gaudelako ezagutze begibistakoa praktikan bizitzeko hezitzaileok dugun beharrizana. Gutariko bakoitza izaki bat da munduan, munduarekin eta besteekin. Bistako egiaztapen hau bizitzeak edo haragitzeak, hezitzaile bezala, besteei –nahiz alfabetatugaiak izan nahiz unibertsitate-ikastaroetako partaideak; lehen mailako eskoletako ikasleak edo herri-biltzarre bateko partaideak– beren hitza esateko eskubidea onartzea esan nahi du. Haien esateko eskubideari dagokio gure haiei aditzeko betebeharra. Gizalegez aditu, zeregin bat betetzen ari denaren uste osoaz eta ez trukean askoz gehiago jasotzeko mesede bat egiten duenaren maltzurkeriaz. Baina aditzeak hitz egitea ere berekin daramanez, haiei aditzearen betebeharrari era berean haiei hitz egiteko dugun eskubidea dagokio. Haiei aditzea, lehenago adierazitako zentzuan, funtsean, *haiekin hitz egitea* da, haiei hitz egite soila haiei ez entzuteko modu bat izango litzatekeen bitartean. Beti geure hitza esatea, inoiz haien hitzari geure burua lotu eta eskaini gabe, haiek salbatzeko gaudela hemen harropuzkeriaz sinisturik, modu ona da gure elitismoa, beti autoritarioa, sendotzeko. Era honetara ezin joka dezake inoiz aukera askatzailea egin duen hezitzaileak. Hitz egin soilik eta inoiz entzuten ez duenak; ezagutza "geldierazi" eta ikasleengantzen duenak, ez dio axolik lehen mailako eskolakoak edo unibertsitateko ikasleak izatea, soilik bere hitzen oihartzuna entzuten

duenak, ahozko narzisismoaren modukoan bildurik; langileriak bere eskubideak galdegiteari ausakeria deritzonak; bestalde, langileria ezjakin eta ezgaiegia dela eta, beraz, goitik askatua izan behar duela uste duenak, ez du benetan zer ikusirik askapenarekin ez eta demokraziarekin ere. Aitzitik, era horretan pentsatu eta jokatzeko duenak, jakinaren gainean ala gabea, egitura autoritarioen iraupenari laguntzen dio.

Horri lotutako beste alderdi bat aipatu nahi nuke, alegia hezitzaileok dugun hezigaien tolesgabetasuna geureganatzeko beharra, haiekin batera gaingitu ahal izan dezagun.

Kalearen alde batean egonik, inor ezin egon daiteke gero beste aldean, kalea zeharkatu ezean. Alde honetan banago, ezin iritsi naiteke hango aldera handik abiatu, hemendik baizik. Berdin gertatzen da errealtatearen ulerpen ez hain estu, ez hain zorrotzarekin ere. Hezigaiek —edonortzu direla ere— beren errealtate bereziari buruz dituzten ulerpen-mailak begirunez onartu behar ditugu. Haien askapenaren izenean gure ulerpena ezartzea askatasunbide bezala irtenbide autoritarioa onartzea da.

Baina hezigaien tolesgabetasuna geure gain hartzeak, beraien kritika-ahalmena ere geure gain hartzeko beharrezko apaltasuna eskatzen digu, beronen bidez gure tolesgabetasuna ere gaingituz.

Soilik hezitzaile autoritarioek ukatzen dute hezte-egintzaren eta hezigaiek hezia izateko egintzaren arteko elkartasuna; soilik haiek bereizten dute irakaste-egintza ikaste-egintzatik, era honetan bere burua jakintsutzat duenak irakasten duelarik eta ezjakintzat hartzen denak ikasten duelarik.

Izan ere, "dakienak ez dakienari irakasten dio" esanak bere izaera autoritarioa gaindituko badu, beharrezkoa da dakienak, batez ere, inork ez dakiela oro eta ezer ez dakienik ez dagoela jakin dezan. Hezitzaileak, dakiena den aldetik, lehenik, gehiago jakiteko prozesuan ari diren hezigaiak, berarekin batera, prozesu horretako subjektutzat hartu behar ditu, eta ez jasale apaltzat; bigarrenik, onartu egin behar du ezagutza ez dela datu bat, zerbait ibilgetua, amaitua, burutua, bereganatu zuenak oraindik ez daukanari eroan beharrekoa.

Hezkuntzaren neutralitatea, gizaki ideal, irreal, bertutetsu eta ona eratzeke eginkizun garbitzat ulerturik, hezkuntzaren ikuskera tolesgabeak dituen konnotazio funtsezkoetako bat da.

Hezkuntzaren ikuspegi horretatik, kontzientzien intimitatean da mundua berregiten, bihotz-ontasunak eraginda. Eta hezkuntzak arimak itxuratu eta bihotzak bersortzen dituenaz gero, bera da gizarte-aldaketen bultzatzailea.

Lehenik, hala ere, beharrezkoa da hezkuntzak gizaki bertutetsuaren ereduari haragi eta izpiritua ematea, beronek, orduan, gizarte zuzen eta ederra ezarriko duelarik. Ezin izango da ezer egin jende on eta zuzenez osatutako belaunaldi oso batek gizarte ideala sortzeko eginkizuna bereganatu ez dezan arte. Belaunaldi hori sortzen den bitartean, hainbat ongintzazko lan eta ekintza humanitario egiten dira, berauen bidez proiektu nagusiari lagundu ere egin dakiokelarik.

Aipatzen ari naizen ikuskera tolesgabearen beste makina bat ezaugarri gehiago bada, txosten honek duen azalpen-denboraren barnean ezin azter ditzakedanak. Haren ezaugarri nabarmenetako batzu baino ez ditut azpimarratu, helduen alfabetatzearen mailako

beste batzu aztertzeraz igarotzeko. Idatzizko hitzari emandako izaera majikoa, ia hitz askatzaile bezala ikusirik eta ulerturik, da horietako bat. Alfabetatugabea, hitz idatzia ez duen aldetik, gizaki "galdua" da, itsua, ia errealtatetik kanpoko. Beharrezkoa da, bada, bera salbatzea, eta beraren salbazioa hitza –kutun gisa– pasiboki hartzea da, munduaren "zatirik onenak" onguraz eskaintzen diona. Hortaz, analfabetoaren eginkizuna ez da bere buruaren alfabetatzaile izatea, baizik eta berak eskuhartzerik ez duen prozesuari oleki amore ematen dion jasale izatea.

Ikuspegi kritiko eta demokratikotik, arestian egindako azterketetan nolabait argi gelditu zen bezala, alfabetatugaia, eta ez analfabetoa, prozesu sortzaile batean murgiltzen da, bera ere prozesu horren egile delarik.

Hasieratik, praktika demokratiko eta kritikoan, munduaren irakurketa eta hitzaren irakurketa dinamikoki elkarlotuta daude. Irakurketa eta idazketaren komandoa alfabetatugaien esperientzia amankomuneko hitz eta gai adierazgarrietan euskarritzen da, eta ez soilik hezitzailearen esperientziari lotutako hitz eta gaietan.

Hala ere, beraien errealtatearen irakurketa ezin izan daiteke errealtatea irakurtzeko guk dugun moduaren errepikapen mekanikoki buruz ikasia. Horrela izango balitz, testu honetan hainbestetan gaitzetsitako autoritarismoan sartuko ginateke.

Ikuspegi objektibotik tolesgabeak eta "maltzurak"³ berdinak badira ere, subjektiboki desberdinak direla esan dut azalpen

3- Tolesgabe eta "maltzurrei" buruz, ikus Paulo Freireren "O papel educativo das igrejas na America Latina", In *Ação cultural para a libertação e outros escritos*, 15. or.

honen une batean. Izan ere, objektiboki, batzuek eta besteek oztopatu egiten dute zapaldutako gizarte-talde eta -klaseen eskukotasuna. Biak daude ideologia menperatzaile elitistak markatuta, baina soilik "maltzurrek" hartzen dute bere gain ideologia hori bere baitako bezala. Zentzu honetan, jakinaren gainean atzerakoiak dira. Beraz, beraiengan tolesgabetasuna taktika hutsa da. Hau horrela dela, hezitzaile maltzurki tolesgabearen eta nire artean dagoen desberdintasun bakarra hauxe da : biok, berak eta nik, hezkuntza neutroa ez dela jakinik, neu naizela hori esaten dudana bakarra.

Garrantzizkoa deritzot tolesgabe ez-maltzurra eta tolesgabe maltzur edo taktikoaren arteko desberdintasuna oharrazteari, zeren eta haren tolesgabetasuna maltzurra ez den neurrian, bere praktikatik ikasiz, bere ekintza ondoriogabea dela hauteman bait dezake eta horrela, bere tolesgabetasunari uko eginez eta maltzurkeria edo gaiztakeria gaitzetsiz, jarrera berri bat bereganatu, jarrera kritikoa alegia. Lehen, tolesgabetasun ez-taktikoaren garaian, txirro deitutakoenganako atxekipen liriko eta idealista bazuen, orain haren eskaintza oinarri berrietan ezartzen da.

Lehen gizarte-eraldakuntza modu soilean ulertzen bazen, lehenik kontzientzien eraldakuntzaren bidez egingo balitz bezala, kontzientzia, gertatzez, errearen eraldatzailea bailitzan, orain gizarte-eraldakuntza prozesu historiko bezala hautematen da, zeinengan subjektibotasuna eta objektibotasuna elkarri dialektikoki lotzen bait zaizkio. Ez dago, dagoeneko, ez bata ez bestea absolutatzeko modurik.

Lehen, helduen alfabetatzea era autoritarioan erabili eta burutzen zen, hitzaren ulerpen majikoa ardatza zelarik, hezitzaileak analfabetoei emandako hitza alegia; lehen, ikasleei irakurgai gisa

eskainitako testuek errealitatea izkutatu egiten zuten, argitu beharrean. Orain, aitzitik, alfabetatzea ezagutza-egintza bezala, egintza sortzaile eta politiko bezala, munduaren eta hitzaren irakurketa-ahalegina da.

Dagoeneko ezinezkoa da testuingururik gabeko testurik.

Bestalde, hezitzaile kritiko hau alfabetatzearen ikuskera majiko eta autoritarioa gaindituz doan neurrian, eremu batzutan besteetan baino ahozkoagoa den oroimenaren arazoari, hezkuntz prozedura bereziak behar dituen, beharrezko arreta hartzen hasiko zaio. Kulturak oroimen nagusiki ahozkoa duen eskualdeetan eta azpiegituren eraldakuntzarako proiektu abiatuak ez dagoenetan⁴, arazoa ez da hitzaren irakurketa baizik eta munduaren irakurketa zorrotzagoa, berau hitzaren irakurketaren aurretik ematen bait da beti. Lehen herri-taldeei inoiz gutxitan eragiten zitzaaien beren testuak idatz zitzaizkizuten; orain funtsezkoa da hori alfabetatzearen hasieratik bertatik egitea, gero alfabetatu ondoren herri-liburutegi txiki bat izatera irits litekeena eratzen saiatuz joateko, hezigaiek berek idatzitako orrialdeak edukiko dituen.

Hala ere, "inozentiari" uko egin eta maltzurkeria gaitzes-tean, garrantzizkoa da, zapalduengana iristeko hasten den bide berrian, autoritarismo-arrasto guztiak alde batera utzi eta has dadila, benetan, herri-masengan sinisten. Ez beraiei edo beraiei buruz hitz egin soilik, baizik eta beraiei entzun diezaien, beraiekin hitz egin ahal izateko.

Herri-liburutegien garrantzia hezkuntz eta, orohar, kultura orokorreko programekiko eta ez helduen alfabetatzeko programe-

4- Honi dagokionean, ikus Paulo Freire *Cartas à Guinéa-Bissau*, Paz e Terra.

kiko soilik, jarrera tolesgabeko edo maltzurki tolesgabeko hezitzaileek zein ikuspegi kritikoan kokatzen direnek ulertzen dutela uste dut. Liburutegiaren ikusmoldean –eta burutze praktikoan– bereizten dira ordea.

Utz dezagun alde batera jarrera tolesgabe ez-maltzurra eta har dezagun jarrera tolesgabe maltzurra erreferentzi puntutzat geure gogoetarako. Honen ikuspegitik, helduen alfabetatze-prozesu autoritarioaren ardatza hitz menperatzailea –eta beroni lotutako gaiak– alfabetatugaiei ematea izanik, horrela herri-eremua kulturalki inbaditzen delarik, herri-liburutegiek inbasio horri zenbat eta gehiago lagundu eta indartu, orduan eta eraginkorragoak izango dira. Alfabetatzearen praktika horretan, lehen urratsetan, ikasleen irakurtzeko ahalmen gero eta handiagoari pixkanaka-pixkanaka eskaintzen zaizkion testuek herri-taldeek dramatikoki bizitako errealitatearekin ia zer ikusirik ez badute edo bestela, konkretua nahaskilduz, ez dena badela iradokitzen badute, liburutegiko liburu-multzoak ez du zergatik desberdina izan behar.

Ikuspegi autoritarioki elitistatik, eta horrexegatik atzera-koia, herriaren ezintasun ia berezkoa dago. Zuzen pentsatzeko, abstraitzeko, ezagutzeko, sortzeko ezgauza, beti ere "txikia", etengabe exotiko deitutako ideien arriskupean, herriak "babestua" izan behar du. Herri-jakintzarik ez dago, herri-kulturaren benetako agerpenik ez dago, beraien borroken oroimena ahaztu egin behar da, edo borroka haiek beste era batera behar dira kontatu; herriaren "inkultura nabariak" ez dio uzten bere gizartearen etengabeko birsortzean eraginkorki eskuhartzen. Horrela pentsatu eta jokatzeko dutenek demokrazia bitxi bat defendatzen dute: herriak zenbat eta gutxiago eskuhartu, orduan eta garbiago eta perfektuagoa izango da, beraien ustez. Herri-taldeen elitizatzea, beraien mintzaira eta

mundu-ikuskerari inolako begirunerik gabe, izango litzateke horrelako ikusmiran kokatzen direnen ametsa, amets beteezina nire ustez.

Guzti horren aurka, herri-liburutegiaren jarrera kritiko-demokratikoa ezartzen da. Ikuspegi honetatik, helduen alfabetatzeak eta alfabetatze-ondokoak ahaleginak eskatzen ditu hitz idatziaren, mintzairaren, eta beronek, hitz egiten eta irakurri eta idazten duenaren testuinguruarekin dituen harremanen ulerpen zuzenerako, munduaren "irakurketa" eta hitzaren irakurketaren arteko harremanaren ulerpenerako. Era berean, herri-liburutegia, kulturgune bezala eta ez liburuen biltegi isil bezala, testua testuinguruarekiko irakurtzeko era zuzenaren identifikazio eta hobekuntzarako faktore funtsezko bezala agertzen da. Horregatik, jokabide hori ardatz duen herri-liburutegiak, lanorduak lan-taldetan egin daitezten eta benetako irakurketa-mintegiak egin daitezten eragilea izan behar du, nahiz testuan kritikoki sakonduz eta beraren esanahirik sokena atzematen saiatuz, nahiz irakurleei esperientzia estetiko bat proposatuz, zeinetan herri-mintzaira biziki aberatsa bait da.

Herri-zonalde batean, batez ere nekazal zonalde batean, lan bikaina izango litzateke, adibidez, lekuko historia eraikitzea grabatutako elkarrizketen bidez, zeinean bertako biztanlerik zaharrenek, lekuko gisa, beren historia amankomunaren funtsezko uneak finkatuko bait lituzkete. Bibliotekari, artxibari, hezitzaile eta historialariek aurrera eraman lezakete lan hori. Denbora-epe baten buruan, eskualdeko historiaren zati bizia izango litzatekeen istorio-multzo bat edukiko litzateke⁵.

5- Tanzania eta Ginea-Bissaun ezagutu nituen horrelako lanak.

Herriko jende ospetsuari buruzko pasadizoak, hala nola herriko "eroa" eta gizartean duen garrantzia, sineskeriak, sinesmenak, sendabelarrak, medikuren bat, petrikilo eta emaginak, herriko poetak.

Eskualdeko artisauekin elkarriketak, buztinazko edo egurrezko panpingileekin, eskultore bikainak ia beti; zorionez oraindik dauden xerragileekin, desegindako amorioak edo ahulezia orokorrak sendatzen dituzten otoitz egileekin.

Material honekin liburuskak egin litezke, elkarriketatuen mintzaira –joskera, semantika, prosodia– batere aldatu gabe. Liburuska horiek eta grabatutako zintak liburutegian bertan erabil litezke beronen emanaldietan, eta, halaber, balio ukaezinezko materiala izango litzateke alfabetatze- edo alfabetatze-ondoko ikastaroetarako edo beste zereginetarako eskualde bereko herri-hezkuntzaren eremuan.

Horrelako ikerketak eskualdeko zonalde desberdinetan egingo balira, grabatutako eta idatzitako material guztia trukatu egin liteke. Beharbada, zenbait nekazal zonatan, ahozkotasun-maila handiagoa den neurrian, herri-taldeek bere zonako kideen istorioak entzun nahiago izango dituzte irakurri baino. Ez da horretan inongo kalterik izango.

Honelako lan baten alderdi positibo askotako bat, zalantzarik gabe eta funtsean, herria hobeto ezagutzeko asmotan egiten den ikerketaren egile, eta ez espezialistek berari buruz egiten duten ikerketaren gai, izateko herriak duen eskubidea onartzea da. Bigarren kasuan ezpezialistek berari buruz hitz egiten dute; gehienez ere berari hitz egiten diote, baina ez dute berarekin hitz egiten, zeren haiek egiten dizkieten galderak erantzuten dituenean soilik aditzen bait diote.

Argi dago horrelako ikerketa batek metodologia –berau ez-tabaidatzea ez dagokio oraingo uneari⁶– eskatzen duela, lehen aipatu dugun eskubidea onartzea, alegia herria bere buruaren ezagutzaren egile bezala, berekin daraman metodologia hain zuzen.

Nabari da herri-liburutegien sare baterako funtsezko arazoa, nahiz herri-kultur edo hezkuntz programak bultzatuz (beroieta helduen alfabetatzea, osasunerako hezkuntza, ikerketa, antzerkia, hezkuntza teknikoa eta politikak sinesmenarekin dituen harremanen arloko iharduerak egongo direlarik), nahiz herri-kulturaren aldeko ahaleginak eragindako herri-eskaerei erantzuteko agertuz, politikoa dela.

Herri-liburutegiak nola jokatzeko duen, beraren ondasuna nola eratzen den, bertan eta bertatik abiatu egin daitezkeen iharduerak, guzti horrek, ez bairik gabe, zer ikusia du teknika, metodo, prozesu, aurrekontu-aurrikuspenak eta pertsonal laguntzailearekin, baina, batez ere, era bateko kultur politikarekin. Hemen ere ez dago neutralitate. Eta hemen ere aurkituko ditugu lehen aipatu ditudan tolesgabatasun ez-maltzur berdina. Hitz idatzia ulerpen taktiko huts berdina eta kritikotasun berdina. Hitz idatzia ulerpen majiko berdina, herria arbuiatzen duen elitismo atzerakoi berdina, baina baita bidegabekeri ohitura hain indartsuak dituen herri honetan hain beharrezkoa dugun izpiritu kritiko-demokratiko berdina ere.

Brasil era autoritarioan "asmatua" izan zen, goitik behera. Beste terminotan behar dugu berrasmatu.

6- Honi buruz, ikus Paulo Freire, *Pedagogia do Oprimido*, Paz e Terra eta "Criando Metodos de Pesquisa Alternativa: Aprendendo a Fazê-la Através da Ação" In Rodrigues Brandão, Carlos (edit.) *Pesquisa Participante*, Editora Brasiliense, 1981.

HERRIAK BERE HITZA DIO EDO ALFABETATZEA SAO TOME ETA PRINCIPEN*

LEHENENGO ZATIA

Berriro ere, urteak joan urteak etorri, orri zurien aurrean jarri naiz helduen alfabetatze-prozesuari buruz idaztearren. Uste dut interesgarria dela azpimarratzea gai honi buruz behin baino gehiagotan ihardun izanak ez duela nigan itzaltzen, ezta gutxitzen ere, halako izpiritu-egoera berezia, gai bat lehenengo aldiz eztabaidatzen duenak eduki ohi duena alegia. Ez bait dago niretzat agortzen den gairik. Horregatik nobedade baten aurrean dagoenak bezala pentsatu eta berpentsatu egiten dut beti alfabetatze-prozesua, nahiz eta beti esateko berririk ez izan. Baina alfabetatzea pentsatu eta berpentsatzean, sartuta nagoeneko praktika pentsatu edo berpentsatzen dut. Ez dut kontzeptu hutsa, konkretutik aske, pentsatzen edo berpentsatzen ondoren deskribatzeko.

Artikulu honetan helduen alfabetatzeari buruz Sao Tome eta Principe-ko Errepublika Demokratikoan¹ hitz egingo dut; Elza Freire-rekin batera laguntzen ari natzaio hango gobernuari helduen hezkuntzaren arloan, gaur egun laguntza hori orain dela hiru urte bezain sistematikoa ez bada ere.

*- Artikulu hau *Harvard Educational Review*-en ale berezi batean argitaratu zen lehenengo aldiz 1981eko otsailean. Ale hark "Education as transformation: identity, change and development" gaiaz ziharduen. Orain bigarren zati bat gehituta agertzen da.

Sao Tome eta Principeko helduen alfabetatzearen esperientzia markatzen duten zenbait puntu nagusi eztabaidatzen hasi aurretik, aholkua hartzen duen gobernuaren eta nire arteko harremanak, aholkularia naizen aldetik, nola ulertzen eta bizitzen ditudanari buruz gogoramen batzu egitea garrantzizkoa dela uste dut. Gure ustez, hau Elzaren jarrera ere bait da, aholkularia ez da figura neutroa, hotza, loturarik gabea, egiten zaizkion eskaerei teknikoki erantzuteko beti prest dagoena. Gure ustez, aitzitik, aholkularia politikoa da, eta beraren praktika ere, burutzen den arloan burutzen dela ere, politikoa da. Hortaz, gure ikuspegitik, aholkulariaren eta aholkua hartzen duen gobernuaren artean, funtsezko alderdici buruzko komuntadura ezinbestekoa da. Adibidez, ezinezko gertatuko litzaidake elkarlan bat egitea, oso txikia izanik ere, herritarra ez den gobernu batek sustatutako helduen alfabetatze-ekimenean. Nik aholkua ematen diodan gobernuen aberkideei diodan begiruneak eta nire laguntza *inbasio* mozorrotu bila ez dadin daukadan kezkak gobernua eta biok gabiltzan arlo amankomun bat egotea darama berekin. Arlo amankomun horretan, aukera politikoen identitate horretan, ziur asko desadostasun onuragarriak izango dituen, nire praktikaren bidez bertako herritarren kide bihurtuz noa, eta ez inola ere neutroak ezin izan daitezkeen formulen aplikatzaile soila. Nik ezin emango nioke aholku gobernu bati, baldin eta hitzak irakurri eta idazteko tekniken

1- Sao Tome eta Principe Gineako itsasgolkoan daude, Afrikako mendebaldeko itsasaldean. Orain dela gutxi askatu ziren Portugal-
dar uztarpetik. Herrialdeak 1.001 km² ditu guztira, horietatik 850
km² Sao Tome uhartearenak dira eta 142 km² Principerenak.
Uharte batetik bestera 140 km daude. 1970ean 73.811 biztanle
zuten, Principe uharteak 4.662 eta Sao Tomek 69.149. Hiribu-
rua, 17.400 biztanlerekin, Sao Tome da, izen bereko uhartean. He-
rrialde hau 1975eko uztailaren 12an bihurtu zen independente.

"eskuratzearen" lehentasunaren izenean, testuaren irakurketa eta testuinguruaren irakurketaren arteko dikotomia egin nezan eskatuko balit, edo iradoki soilik. Gobernu horrentzat konketuaren irakurketa, munduaren desestaltzea, ez da herriaren eskubidea, eta horrexegatik, hitzaren irakurketa mekanikora murriztu behar da.

Hain zuzen ere, garrantzizko alderdi honetan –hitzaren irakurketa eta errealtatearen "irakurketaren" arteko harreman dinamikoa– bat gatoz Sao Tome eta Principeko gobernu eta gu, eta horixe hartu nahi nuke artikulua honetan nire gogoeten ardatz gisa.

Sao Tome eta Principen, helduen alfabetatze-praktikan eta alfabetatze-ondokoan egiten ari den ahalegin guztia horretarantz doa².

Oinarrizko liburu bezala hezigaiek erabiltzen dituzten *Cadernos de Cultura Popular* direlakoak, alfabetatzean nahiz alfabetatze-ondokoan, ez dira ariketa edo diskurtso manipulatuazaleez egindako kartila edo eskuliburuak.

Caderno de Cultura Popular liburu-sail horri eman zaion izen generikoa da, haietako lehenengoa alfabetatzekoa delarik. Lehenengo koadernoak bi zati ditu, bigarrena alfabetatze-ondokoari sarrera izanik. Lehen koaderno honen laguntzaile, beste ariketa–koaderno bat dago, *Praticar para Aprender* izenekoa.

2- Honek ez du esan nahi hitzaren irakurketaren eta errealtatearen "irakurketaren" arteko harremana kritikoki bizitzea erraza denik historian saio bat egiten ari den Sao Tome eta Principekoa bezalako gizartean. Haien gizarte-praktikan ezin desager daitekeen tradizio kolonial indartsua, bizi-bizirik oraindik alderdi askotan, oztopoa da "irakurketa"-mota horrentzat.

Segundo Caderno de Cultura Popular, alfabetatze-ondokoa-ri hasiera ematen diona edo eman nahi diona, mintzaira sinplean, inoiz ez sinplistan, idatzitako testuliburua da. Gai asko eta desberdinak ukitzen ditu, guztiok herrialdearen oraingo egoerari lotuta.

Testu hauek –hauetako batzu lan honen bigarren zatian transkribatu dira– hezigaien jakinmin kritikoari eskaintzen zaizkio, ez mekanikoki irakurriak izateko. Testuen mintzaira zirikatzailea da eta ez slogan-emailea. Herriaren eskuhartze eraginkorra da helburua herrialdearen berreraikuntzaren egile bezala, eta alfabetatzea eta alfabetatze-ondokoa haren zerbitzura daude³.

Horregatik beragatik, koadernook ez dira, ezta ezin izan ere, liburu neutroak. Izan ere, manipulazioaren kontrakoa ez bait da neutraltasun ezinezkoa, ezta espontaneismoa ere. Bai manipulazioaren eta bai espontaneismoaren kontrakoa da hezigaiek ezagutza-egintzan kritiko eta demokratikoki eskuhartzea, egintza horren egile ere bait dira. Herriaren eskuhartze ekinkor eta sortzailea bere gizartearen berrasmaketa-prozesuan, kasu honetan uztarri kolonialaren pean hainbeste denbora bizi eta gero independentzia lortu berria duen saotomear gizartea.

3- *Terceiro Caderno de Cultura Popular* bat dago aritmetikaren irakaskuntzaz; *Quarto* bat osasunari buruz; *Quinto* bat testu-sail batez osatuta dago, lehen aipatutako *Segun*gon eztabaidatutako zenbait gairen analisisan sakonduz. Une honetan beste bi gehiago argitaratzen ari dira: Bata, herriaren arima adierazten duen ipuin- eta kondaira-sorta bat da. Bestea, herrialdearen natur aberastasunei buruzko sarrera bat da. *Quinto* eta *Sexto* koadernoak, egunkari gisa azken hau, Antonio Faundez irakasle txiletarrarenak dira. Beronek, Elizen Mundu-kontseiluaren bidez herrialdeari laguntza eman dio.

Gizartearen berreraikuntzan egiten den eskuhartze kontziente horrek, eskuhartze hori nazio-bizitzaren sektore desberdinetan eta maila desberdinetan gauza daitekeelarik, herriak bizi duen trantsizio iraultzailearen unearen ulerpen kritikoa eskatzen du nahitaez. Ulerpen kritiko hori eskuhartzearen praktikan berean sortuz doa eta areagotua izan behar du praktika pentsatzearen praktikaren bidez. Zentzu honetan, alfabetatzeak eta alfabetatze-ondokoak, hitz eta gai sortzaileen bidez batean eta bestean, ezin diote utzi konkretuari buruz, nazio-errealitateari buruz, oraingo uneari buruz –berreraikuntzaren unea, erantzun beharreko erronkak eta gainditu beharreko zailtasunak dituen– gogoeta kritikoa eskaintzeari hezi-gaiei.

Ezinbestekoa da beraz, helduen alfabetatzeak eta alfabetatze-ondokoak, nazio-berreraikuntzaren zerbitzuan, herriak bere historia gero eta gehiago bere eskuetan har dezan laguntza ematea, historiaren egite-lanean susper dadin. Historia egitea bertan egotea da eta ez bertan ordezkatuta egotea soilik⁴. Errukarria herria, herriaren interesen alde dela argudioaz, "astearteetan, arratsaldeko ordu bietatik aurrera, gabon esan behar dela agintzen da" moduko berria, kezka-izpirik gabe, pasiboki onartzen badu. Herri ordezkatu soila izango da, jadanik historian ez dagoena.

Bere historia zenbat eta era kontzienteagoan egin, orduan eta argiago hautemango ditu herriak, bere askapen-prozesu iraunkorrean, ekonomi, gizarte- eta kultur arloetan aurrez aurre izango dituen zailtasunak.

4- Atseginez adierazi nahi dut *historian egotea* eta *ordezkatuta egotea* esamoldeak, testuan erabilitako adieran, Mauricio Tragtenberg nire lagunari entzun nizkiola 1981ean *Pontificia Universidad Católica*an parte hartu nuen debate batean.

Nazio-berreraikuntza, independentziaren bila lehenago egin-
dako ahaleginaren, lehenagoko borrokaren jarraipena den neurrian,
gutziz ezinbestekoa da herri osoak bere gizartea berregiteko egin-
kizuna, maila desberdinetan baina denak garrantzizkoak, bere gain
har dezan, aldi berean bera ere berregiten delarik. Eginkizun nagu-
si hori bere gain hartzen ez badu –eta eginkizuna bere gain har-
tzean bere burua ere bere gain hartzen du– herriak, pixkanaka-pix-
kanaka, utzi egingo dio eskuhartzeari historiaren eraikuntzan. Era
horretan historian egoteari utziko dio, bertan ordezkatura egote
soilera pasatuz. Gaur eguneko trantsizio-garaia Sao Tome eta
Principeko herriari batetik, eta beronen zuzendarien zintzotasun
iraultzaileari bestetik, egiten dien erronka historikoa da hori eta
nik espero dut denek –herriak eta zuzendariek– huts egin gabe
erantzungo diotela erronka horri.

Erronka horri erantzuteko bide dira herri-mobilizazio eta
–antolamendua, benetako eskuhartze bezala ulerturik, berez, jada-
nik, eginkizun nabarmenki politiko-pedagogikoak bait dira, alfa-
betatzea eta alfabetatze-ondokoa haietatik urrun ezin egon litez-
keelarik. Hari erantzuteko bide, herrialdearen patuarekin zer ikusia
duten arazoei buruzko informazio hezitzailea da, baita arazo txi-
kienei buruz ere, ez informazio slogan-emalea edo domestika-
tzailea.

Helduen alfabetatzea, egintza politikoa eta ezagutze-egintza
den aldetik, hitzaren idazketaren eta irakurketaren ikasketa-proze-
suekin, errealitatearen "irakurketa" eta "berridazketarekin" aldi-
berean, bat eginda, eta alfabetatze-ondokoa, alfabetatzean hasitako
ezagutze-egintza beraren jarraipen sakondua den aldetik, aurrera
doan nazio-berreraikuntzaren adierazpenak dira batetik, eta berre-
raikuntzaren praktika bultzatzaileak bestetik. Nazio-errealitatea

eta beronen zailtasunen eztabaida proposatu beharrean, edo herriaren eskuhartze politikoa, bere gizartearen berrasmaketarako, arazo bezala plazaratu beharrean, helduen alfabetatzea ba-be-bi-bo-bu direlakoan inguruan jira-biraka arituko balitz, herrialdeari buruzko diskurtsu faltsuak erantsiz –hainbeste kanpainatan gertatu den bezala– herria bere historian soilik ordezkatuta egon dadin laguntzen arituko litzateke. Aitzitik, Sao Tome eta Principen errealtatearen desestaltzea da interesatzen zaiena. Gobernuak bere gain hartu duen hezkuntza desezkutatzailea da eta ez ezkutatzailea interes meneratzaileen arabera.

Lan-prozesuaren eta produkzio-egintzaren ulerpena bere konplexutasunean, produkzioaren antolamenduaren eta garapenaren ulerpena, langilearen heziketa teknikoaren beharra, baina espezializazio estu eta alienagarri bilakatzen ez den heziketa izanik; kulturaren eta beronen eginbeharren ulerpena bai askapen-prozesuan eta bai nazio-berreraikuntzarenean; kultur identitatearen arazoa eta beraren defentsa beste kulturen ekarpena gaitzetsi gabe, guztiok dira funtsezko gaiak eta beraiei dagozkie alfabetatze-programa osatzen duten hitz gehienak. Funtsezko gai hauek eztabaidatu egiten dira, ahal den guztietan⁵, sarrera gisa alfabetatzean eta berrartu eta problema gisa proposatzen dira alfabetatze-ondokoan erabiltzen diren *Cadernos de Cultura Popular* direlakoak osatzen dituzten testuetan.

Artikulu hau idazten ari naizelarik, eskura ditudan orri txuriak pixkanaka-pixkanaka betetzen ari naizen une honetan, ezin dut Sao Tome neure burutik kendu, batez ere idazten naizena beraren testuinguruari dagokiolako.

5- Garrantzizkoa da *ahal den guztietan* azpimarratzea, honelako zeregin bat aurrera eramateko kultur sustatzaileek dituzten mugez, ulertzeokoak bestalde, oharterazteko irakurlea.

Oroimena batere estutu gabe, landa- edo hiri-eremuko kultur taldeei ikustaldi bat egiten berrikusten dut neure burua, beti ere neure lagunak, helduen alfabetatzeko kanpaina- edo programa-koordinatzaileak, ondoan ditudala⁶. Ikustaldiotan, elkarrekin, sustatzaileen praktika politiko-hezitzailearen alderdirik positiboenez, baita zenbait akatsez ere, ohartzen gara, eta taldeen garapen intelektuala behatzen dugu, haien ahalmena testuak irakurtzeko eta errealitatea ulertzeko, haien jakinmina.

Sao Tomeko kultur taldeetan izandako eztabaiden praktikari buruz gogoan dudan oroitzapen-mordoaren artean, modu berezian hunkitzen nauen bat aipatu nahi nuke orain. Monte Mario izeneko arrantzale-herriskan geunden kultur taldeari ikustaldia egiten. Hitz sortzaile bezala *hegaluze* genuen, arrain baten izena, eta kodifikazio bezala herriska adierazten zuen marrazki bat, beraren landaretza, jatorrizko etxeak, arrantzuntziak itsasoan eta arrantzale batekin eskuan hegaluze bat zeukalarik. Alfabetatugai-taldeak ixilean behatzen zuen kodifikazioa. Halako batean, haietariko lau altxa egin ziren, ados jarri izan balira bezala, eta kodifikazioa (herriaren marrazkia) ezarrita zegoen hormara abiatu ziren. Kodifikazioa gertutik behatu zuten, adi-adi. Gero, geunden gelako leihora joan ziren. Munduari so egin zioten, kanpoari. Elkarri begiratu zioten, begiak bizi, harriturik ia, eta kodifikazioari berriro begiratu ondoren, honela esan zuten: "Monte Mario da. Monte Mario

6- Kimiko Nakamo hezitzaile gazte paulistarrak, zeinak herrialdeari laguntza bikaina ematen ari bait zaio, berriki emandako informazioen arabera, IDACen barnean 394 kultur talde ari dira 14.000 inguru alfabetatugaik eskuhartzen dutelarik. Hiri-eta landa-langileak dira, 704 kultur sustatzaile eta helduen alfabetatzerako saileko 25 koordinatzaileekin. Programaren helburua analfabetismoa lau urtetan gainditzea da.

horrelakoa da eta ez genekien". Kodifikazioaren bidez, taldeko lau partaide haiek beren munduarekiko "distantzia" hartzen zuten eta ber-ezagutu egiten zuten. Bazirudien beren mundutik jalgitzen zirela, bertatik irtenaz bera hobeto ezagutzearen. Arratsalde hartan, kultur taldean, esperientzia desberdin bat bizitzen ari ziren: Monte Mariorekin zuten "intimitate" estua "hautsi" eta beren egunerokotasunaren mundu txikiaren aurrean paratzen ziren behatzaile gisa.

Kultur taldean, testuinguru teorikoa, nik izendatu ohi dudan bezala, den aldetik, jarrera jakinzale eta kritiko hau abiapuntu funtsezkoa da alfabetatzeari hasiera emateko. Iharduera kritiko horretan aritzeak, gizarte-praktikaren azterketan, eraldatze-prozesuan ari den errealtatearen azterketan, bide ematen die alfabetatugaiei, batetik, ezagutze-egintzan sakontzeko alfabetatze-ondokoan; bestetik, beren egunerokotasunaren aurrean jarrera jakinzaleagoa hartzeko, bere praktika berezia eta bera inguratzen duten egintzen izateko arrazoia etengabe aztertzen duenaren jarrera alegia.

Alfabetatze-etapan helburua ez da, oraindik, aztertzen ari den errealtatearen ulerpen sakona, baizik eta lehenago adierazitako jarrera jakinzale hori garatzea; alfabetatugaiei kritika-ahalmena kintatzea, ezagutzaren subjektuak diren aldetik, ezagutu beharreko objektuak egiten dien erronkaren aurrean. Harreman horren esperientzia sistematikoa da, hain zuzen, ajola duena. Ezagutu nahian dabilen subjektuak ezagutu beharreko objektuarekin duen harremana alegia. Horrelako harremanik ez dago alfabetatugaia prozesuaren jasaletzat, alfabetatzailearen hitzaren hartzailerik soilizat hartzen den bakoitzean. Honelakoan, beraz, *ez dio bere hitza*.

Jakina, honelako lan bat aurrera eramatea ez da lore-bidea herrialde tiro eta txiki batean, kolonizatzaileen uztarpetik askatu

berri den herrian, non herriak eta zuzendariek eragozpen pilo bati aurre egin behar bait diote, beraien produktu nagusia den kakaoaren nazioarteko prezioaren gorabeheretatik eratorritakoak tartean; mendetako kolonialismoak utzitako ondorio oso negatiboak gainditu behar dituzte, haien artean bertako koadroen urritasuna, gaur egun oraindik kuantitatiboki aski ez izanik nazio-berreraikuntzak behar duenerako.

Koadro- eta material-urritasunak, helduen alfabetatzearen arloan nahitaez isladaturik, oztopoa izan behar zuen helduen alfabetatzearen ez programaziorako soilik, baita garapenerako ere. Horixe izan zen arrazoia Hezkuntz ministrari ohiak, Maria Amorim, programa apala baina errealista hauta zezan, herrialdearen benetako ahalbideen neurrikoa. Lau urtetan zehar burutzeko programa eta lau urte horietan, herriak bere hitza diolarik, analfabetismoa gainditzea lortuko da Sao Tome eta Principen.

BIGARREN ZATIA

Artikulu honen lehenengo zatian zehar behin baino gehiagotan esan da alfabetatze-faserako zein alfabetatze-ondokorako prestatutako materialen ezaugarria erronka egileak eta ez-domestikatzaileak izatea zela.

Baieztapen hori adibide bidez azaldu nahian, alfabetatze-faseko *Caderno de Exercícios: Praticar para aprender* delakoaren za-

7- Bi *Caderno* hauen azterketa xehea izateko, bai eta, nahiz testu honetan berari buruz ez ihardun, lehenengoarena ere, ikus Freire, Paulo, "Quatro cartas aos Animadores de Círculos de Cultura de São Tome e Príncipe". In : Brandão, Carlos (edit.) *A Questão Política da Educação Popular*. São Paulo, Brasiliense, 1980.

tiak transkribatuko dira hemen, baita alfabetatze-ondoko etapako bigarren *Caderno de Cultura Populare*ko zenbait testu ere⁷.

Praticar para Aprender delakoaren lehenengo orrialdea bi kodifikaziok osatzen dute (bi argazki): bata, Sao Tomeko badia politetako bat, gazte-talde bat *igerian* ari delarik; bestea, landa-eremu bat, gazte-talde bat *lanean* ari delarik.

Igerian ari diren gazteen argazkiaren ondoan, honako hau idatzita dago: "Igeri eginez ikasten da igerian".

Lanean ari diren gazteen argazkiaren ondoan, honako hau idatzita dago: "Lan eginez ikasten da lan egiten".

Alfabetatugaiak perpaus laburrak irakurtzeko gai direnean erabiltzen hasten den *Caderno de Exercícios*aren lehen orrialde honek, hezitzaile eta hezigaiei, praktikak ezagutze-egintzarako duen garrantziari buruzko hausnarketa bezala, eskaini diezaikekeenaz luze ihardutea hemen, ez dut uste beharrezkoa denik. Herriak, gizarte-praktikan eskuhartuz gauzak egiten dituen neurrian, jakintza duelako funtsezko ideia indartzeko beste une bat da hau.

Eta praktikaren garrantzia indartuz, *Caderno*aren bigarren orrialdean honako hau esaten da:

Praktikatuz ikasten bada igerian,
praktikatuz ikasten bada lanean,
praktikatuz ere ikasiko da irakurtzen eta idazten.
Praktikatu egingo dugu ikasteko
eta ikasi egingo dugu hobeto praktikatzeko

Irakur dezagun

Herria

Osasuna

Matabala⁸

Irratia

Idatz dezagun

Ondoren dagoen tarte txuria alfabetatugaiek erabiltzeko da. *Caderno* nola eratu zen kontutan harturik, hezitzaileak erronka egin liezaieke alfabetatugaiei, nahi dutena eta ahal dutena idatz dezaten iradokitako hitzez.

Zazpigarren orrialdean, testu handixeago batean, praktikaren arazoari heltzen zaio berriro ere:

Antonio, Maria, Pedro eta Fatimak badakite irakurtzen eta idazten. Irakurriz ikasi zuten irakurtzen. Idatziz ikasi zuten idazten.

Praktikatuz ikasten da.

Idatz dezagun

Tarte txuria berriz ere, alfabetatugaiaik gonbidatuz idazten ausar daitezen. *Caderno* osoan zehar, hasieratik bukaeraraino, etengabe bultzatzen dira alfabetatugaiaik idatz eta irakur dezaten idazketa eta irakurketa praktikatuz. Idazketa praktikatu gabe ezinezkoa bada idaztea edonon, batez ere ahozkoan oinarrituta dagoen kultura batean, Sao Tomen gertatzen den bezala, alfabetatze-pro-

8- Matabala patataren antzekoa da, aski arrunta saotomear herriaren dietan.

gramak alde batetik, kultura une horretan den bezala errespetatuz, alfabetatugaien ahozko kulturari eragin egin behar dio eztabaidetan, ipuin-kontaktetan, gertaeren analisietan; bestetik, erronka egin behar die idazten ere has daitezen. Irakurtzea eta idaztea prozesu beraren une banaezinak dira: mintzaira eta hizkuntzaren ulertze eta menderatzearena alegia.

Hamaikagarren orrialdean, bizimodu kolonialaren eta oraingo nazio-berreraikuntzaren unearen alderdiak ukitzen dituen testu konplexuago bat, baina ez luzea, aurkezten da. Testuaren aurretik, nazio-berreraikuntzaren gai nagusiei buruzko hitz batzu daude:

Orrialdea honela hasten da:

Irakur dezagun

Eskola

Roz⁹

Lurra

Landatu

Produktua

Independentzia aurretik, gure herriaren gehiengoak ez zuen eskolarik. Rozak eta berauen soroak kolonizatzaileek ziren. Gure lanaren emaitza ere haiena zen. Independentziaz dena aldatzen ari da. Eskola gehiago ditugu geure haurrentzat eta herria ikasten hasi da.

9- Produktzio-unitatea. Kakao-etxaldea. Independentzia aurretik 75 bat roza zeuden, berauen jabeak Lisboan bizi zirelarik. Gobernu independentearen lehen egintza, herri-plazan, rozak nazionalitatea izan zen.

Kulturaren ahozko izaera, eta zein egoeratan dagoen, kontutan harturik, sustatzaileei, ez testu honetan soilik baizik eta guztietan, lehenengo irakurketa bat, ahots goraz, astiro-astiro, egin dezatela iradokitzen zaie, alfabetatugaiek isiltasunean hari jarraitu behar diotelarik. Alfabetatugaiek irakurketari pixka batez isiltasunean ekin ondoren, banan banako irakurketa egingo da ahots goraz. Testua edozein dela ere, irakurritakoan, ezinbestekoa da berari buruzko eztabaida.

Alfabetatugaiei erronka egiteari eusteko ahaleaginean, kritikoki irakur eta idatz dezaten, beraien ahozkotasanari eragiteaz batera, ondoko ariketa aurkezten zaie 12. orrialdean:

Idatz dezagun

Praktikatu beti ikasteko
eta
ikasi hobeto praktikatzeko

Irakur dezagun

Aitzurra
Ereintza
Iturria
Ezagutza

Lan emankorra ezagutza-iturria da. Aitzurraz landak antolatzen ditugu ereintzarako eta herrialde berri bat eraikitzen laguntzen dugu.

Gure seme-alabek lan eginez ikasi behar dute.

Gure eskolek lan-eskola izan behar dute.

Saia zaitez irakurri berri duzun testuari buruz idazten.

Hitz egiten duzun bezala idatzi. Praktikatuz ikasten da.

Izan, egon eta ukan aditzak, indikatibozko orainaldian, aurkezten dituzten zenbait ariketen ondoren, baina aditza zer den bat ere definitu gabe eta beraren tempus, modu eta pertsoneri buruz inolako oharrik egin gabe, 17. orrialdera iristen da, alfabetatugaien kritikotasunari beste erronka bat eginez.

*Caderno de Exercícios*a, zeinaren zatiak transkribatzen ari bait naiz, ondo behatuz gero, alfabetatugaien hautemate kritikoari egindako erronka orrialdetik orrialdera gero eta handiagoa dela nabaria da, bai eta idazketarekin esperimenta dezaten egiten zaien deia ere. Dena dela, hitz idatzia arrotza edo ia arrotza bada kultura baten une jakin batean, denbora joan ahala hitz hori eskatuko luketen azpiegitura-eraldakuntzak baino lehen edo aldiberean sartzea, ez da eginkizun erraza. Batzutan, hala ere, ezin da gerorako utzi.

Ikus dezagun 17. orrialdea:

Guztiok dakigu zerbait. Guztiok gara zerbaiten ezjakinak. Horregatik, beti ikasten ari gara¹⁰.

Irakur, pentsa eta eztabaida dezagun

Jotake lan eginez, gehiago produzitzen dugu.

Gehiago produzituz, geure lurretan aberastasuna sortzen dugu herriaren zoriontasunerako.

MLSTPrekin¹¹ denon ongitasunerako denok esku-hartzen

10- 16. orrialdean honako hau idatzita dago: "Ezer ez dakienik ez da. Oro dakienik ez da".

11- Movimento de Libertação de São Tome e Príncipe.

dugun gizartea eraikitzen ari gara. Erne egon behar dugu, gutxiengo meneratzaile batek gehiengoa esplotatzen duen sistema berriz ere indarrean jarri nahi dutenekin. Orain, saia zaitetz idazten irakurri eta eztabaidatu duzunari buruz.

20 eta 21 orrialdeetan izenorde pertsonalen, subjektua eta objektuaren, erabilera adierazten duten testuak daude, baina gramatika-arauak aipatu ere egin gabe.

20. orrialdea:

Irakur dezagun

Ni gure herriaz arduratzen naiz. Karlosek liburu bat eman zion Mariari eta beste bat niri. Bi egun geroago, Karlos rozara etorri zen nirekin hitz egitera.

Ni zure laguna naiz, zutaz pentsatzen dut. Eraman ezazu zeurekin ematen dizudan liburu hau.

Bera goiz esnatzen da lan egiteko.

Batzutan bere buruarekin hitz egiten du, bere buruaz bere buruarentzat. Hark ere bere buruarekin hitz egiten du. Berarekin beren herriaren etorkizunaz pentsatzen dute, etorkizuna egiteko lan egiten duten bitartean.

Ikusten ditudan guztietan ikasketei buruz hitz egiten diet.

Ni - nik - nitaz - niretzat - nirekin

Zu - zuk - zutaz - zuretzat - zurekin

Beraz - berak - bere buruari - bere buruaz - bere buruarentzat - bere buruarekin - hari

Idatz itzazu esaldiak ondokoak erabiliz

ni - zu - nirekin - zuri - niri

21. orrialdea:

Irakur dezagun

Neke askoren ondoren lortu genuen independentzia. Batasun, disziplina eta lanaz sendotzen ari gara geure independentzia. Gure aurka daudenak arbuiatu egiten ditugu eta gurekiko elkartasuna adierazten dutenak onartu egiten ditugu.

Zuek, kolonizatzaileok, oker zeundeten uste izan zenute-nean zuen botere zapaltzailea betirako zela. Ezinezkoa zen, zuentzat, zapalduen ahulezia zuen boterearen aurkako borrokarako indar bihurtzea.

Gurea zen guztia eraman zenuten, baina gure libre izateko borondate argia ezin izan zenuten eraman.

Maria, Julieta, Jorge eta Karlos lanean ahalegintzen dira produkzioa gehitzearren. Berekin eramaten dute beti garapenaren ziurtasuna.

Gu - guk - gurekin

Zuek - haiek - zuekin

beren buruari - beren buruaz

beren buruarentzat - beren buruarekin

haiek - haiei

Idatz itzazu esaldiak ondokoak erabiliz

gu - haiek - gurekin

22. orrialdean herri-ipuinetako bat transkribatzen da osorik. Ipuin hauek belaunaldiz belaunaldi igarotzen dira oraindik oroi-men nagusiki ahozkoa duten kulturetan eta eginkizun pedagogiko eztabaida ezina dute. Kultura horietan ematen den hezkuntzaren di-mentsio teorikotzat har daitekeenaren zati bat ipuin horien bidez gauzatzen da eta beraietan metaforen erabilpena da herri-mintzai-raren aberastasunetako bat¹².

Herri-hezkuntzak ezin ditu kondaira hauek alde batera utzi, kondaira hauek ez bait dute soilik ideologia meneratzailea isladatzen, baizik eta, berarekin nahasian, herri-masen mundu-ikuskera-ren alderdiak ere bai. Izan ere, mundu-ikuskera hori ez da idcolo-gia haren birsorkuntza hutsa. 22. orrialdeko ipuina irakurri ondo-ren, horren bidez ahoz zegoeneko ezaguna zena era idatzian berre-zagutzen delarik, 23. orrialdean, alfabetatugaiei egindako erronka gisa, ondoko testua aurkezten zaie idatz dezaten:

Kamaradak lehen egin zuen baino gehiago egin dezake orain. Ipuin laburrak ere idatz ditzake. Baina, idatzi aurretik, pentsa ezazu zeure praktikaz. Pentsa ezazu beste kamaraden ondoan egiten duzun lanaz. Pentsa ezazu no-la lantzen duzuen lurra, noia erein eta nola biltzen duzuen uzta. Pentsa ezazu rozetan edo lantegietan erabiltzen dituzuen lanabesez. Arrantza egiten baduzu, pentsa eza-zu itsaso barnean igarotzen dituzun orduz, ibiltzen zareten urez, hondartzatik urrun, landalurretatik urrun. Pen-

-
- 12- Honi dagokiola, ikus D. Merrill Swert-en artikulu bikain hau: "Proverbs, parables and metaphors: applying Freire's concept of codification to Africa". In: *Convergence*, vol. XIV, n.1, 1981, An International Journal of Adult Education. International Council for Adult Education. PO. Box 250, Station F. Toronto, Kanada.

tsa ezazu arrantzaleen kondairez. Kontatzen entzun dituzun gure aiton-amonen garaiko kondairez ere pentsa ezazu. Ondoren, saia zaitez idazten hitz egiten den bezalaxe. Lehenengo ipuina idazten duzunean, bigarrena, hirugarrena, etab. idatz dezakezula ikusiko duzu.

Praktikatuz ikasten da.

Praktika dezagun.

Idatz ezazu zeure lehen ipuina.

Hurrengo orrialdean berriro ekiten zaio alfabetatugaiek idatz dezaten eta, idaztekotan, herri-ipuinak sort ditzatela iradokitzen zaie.

Ikus testua:

Kamaradek kondaira asko idazten badituzte, egunen batean liburu handi bat egingo dugu gure herriak kontatutako historiez. Gure lehenari buruz, gure herriaren borrokari buruz, gure kolonitzailearen aurkako erresistentziari buruz diharduten kondairak. Gure ohitura, dantza, musika eta jaiei buruzko kondairak. Nazio-berreraikuntzaren aldeko gaurko borrokari buruz diharduten kondairak. Gure historiaren zatiak diren kondairak.

Azkenik, *Caderno de Exercícios*a ondoko testuaz amaitzen da:

Ariketa-koaderno honen amaierara iritsi dira kamaradak. Eta lehenengo Herri-kultur koadernoaren amaierara ere bai. Irakurketa eta idazketa praktikatuz ikasi zuten kama-

radek irakurtzen eta idazten, eta gure herriarentzako arazo interesgarriak eztabaidatu zituzten aldi berean.

Ez zuten irakurtzen ikasi ba-be-bi-bo-bu, ta-te-ti-to-tu buruz ikasiz, gero errepikatzeko soilik. Horregatik, irakurtzen eta idazten ikasten zuten bitartean, nazio-berreraikuntzaz, produkzioaz, osasunaz eztabaidatu zuten kamaradek; gure herriaren batasun, disziplina eta lanari buruz nazio-berreraikuntzan eztabaidatu zuten. MLSTPri buruz eta beronen eginkizunari buruz herri-abangoardia bezala. Orain, berriz ere elkarrekin, aurrerapauso bat emango dugu gehiago jakitearren, baina inoiz ahaztu gabe praktikatzu ikasten dela. Hobeto ezagutuko dugu dagoe-neko ezagutzen duguna eta oraindik ezagutzen ez ditugun beste gauzak ere ezagutuko ditugu. Guztiok dakigu zerbait. Guztiok gara zerbaiten ezjakinak. Horregatik beti ikasten ari gara.

Gehiago ezagutzeko bilaketa, aurrera doan borrokarekin batera doa aurrera.

Garaipena gurea da.

Ikus dezagun orain Bigarren Herri Kultur-koaderno.

Gure Herria

Gure Lurra

Irakurtzeko eta eztabaidatzeko testuak

(Gramatikarako sarbidea)

Caderno honen azterketa edo, hobeto esanda, testuen transkribaketa iruzkindua hasi baino lehen, uste dugu garrantzizkoa dela azpimarratzea praktikak aldaerazi egin zituela *Caderno de Exercícios* eta *Segundo Caderno de Cultura Popular*ari buruz genituen asmoak. Lehenengoa alfabetatugaiarentzako laguntzaile

gisa sortua bazen, alfabetatze-faseko *Primeiro Caderno*a indartze-ko, *Segundo Caderno*a alfabetatze-ondoko lehen etaparako oinarritzko liburu gisa pentsatua izan zen. Denbora igaro ahala, azken eginkizun hau *Caderno de Exercícios*ak hartuko zuela hauteman zen, *Segundo Caderno*a alfabetatze-ondokoaren maila altuago batean erabiliko zen bitartean, jadanik aipatutako beste koadernoekin batera¹³. *Segundo Caderno*a horrela hasten da:

SARRERA

Lehenengo herri-kultur koadernoaz eta ariketa-koadernoaz ikasi zenuen irakurtzen irakurketa praktikatzuz. Idazketa praktikatzuz ikasi zenuen idazten. Irakurketa eta idazketa praktikatu zenituen, gure herriarentzako arazo interesgarriei buruzko eztabaida-praktika egiteaz batera. Gure eritziz, zentzugabekeria zen gure herriari b-a, ba soil bat irakastea. Irakurtzen eta idazten ikasten dugunean, zuzen pentsatzen ikastea ere garrantzizkoa da. Zuzen pentsatzeko geure laneko praktikaz pentsatu behar dugu. Geure eguneroko bizimoduaz pentsatu behar dugu. Irakurtzen eta idazten ikasten dugunean, kolonialismoaren esplotazioa zer izan zen eta gure independentziaren esanahia hobeto ulertzen saiatzea da garrantzizkoa. Gure borroka gizarte bidezko bat sortzearen alde hobeto ulertzea, esplotatzaile eta esplotaturik gabekoa, langileen gizartea. Irakurtzen eta idazten ikastea ez da hitz gutxi batzu buruz ikastea gero errepikatzeko.

13- *Caderno* hau lantzeko erari buruz, ikus berriz ere Paulo Freire *Quatro cartas aos animadores de círculos de cultura de São Tome e Príncipe*, op. cit.

Bigarren herri-kultur koaderno honetaz, dakizuna sendotu eta zure ezagutzak, nazio-berreraikuntzaren aldeko borrokarako beharrezkoak direnak, gehitu ahal izango dituzu. Horretarako ahalegindu egin behar duzu eta disziplinaz lan egin.

Testuetan aurkitzen duzun hitzen bat edo besteren esanahia ez badakizu, ikus ezazu koaderno honen amaieran dagoen hiztegia.

Hitza ez baduzu hor aurkitzen, kamaradaren bati galdetu edo kultur sustatzailearekin hitz egin, berau ere zure kamarada da eta.

Hiztegirako sarreran erabiltzen diren hitzak ere erronka-hitzak dira eta ez erosotasunerako hitzak.

Koaderno honen testuetan agertzen diren zenbait hitz eta hitz-talderen esanahia aurkituko duzu hiztegi honetan. Lagungarri gertatuko zaizu zure ahaleginean testuak ulertzearren, ikasiak izateko eta ez, "irakurketa-ariketa" hutsak bailiran, soilik irakurriak izateko idatziak izan ziren testuak. Hiztegiak, besterik gabe, ez ditu zure zailtasunak gainditzen. Lan egin behar duzu hiztegia bera ulertzearren.

Segundo Caderno de Cultura Popularean landutako lehen gaia ikasteko egintza izatea ez da ausaz gertatu; bi zatitan aurkeztu da gaia, gehienetan gertatzen den bezala, horietako batzu hiru zatitan eztabaidatzen badira ere. Bazirudien beharrezkoa zela *Caderno* hau ikasteko egintzari buruzko eztabaida bat sortuz hastera, eta egintza horren esanahia kontakizun erraz eta egi itxurako batetik atzitu ahal izatea.

Ikasteko Egintza

A

Euri asko egin zuen gau osoan zehar. Ur-putzu itzelak zeuden lurraldearen alde beheerenetan. Leku batzutan lurr, bustiaren bustiaz, lohi bihurtuta zegoen. Bertan, oinak irristatu baino ez ziren egiten batzutan. Batzutan, irristatu baino, orkatiletaraino eta goragoraino ere lohipe ratzen ziren oinak. Zail zen ibiltzen. Pedrok eta Antoniok kakaoz betetako saskiak zeramatzaten kamioneta batean lehortegira. Bideko toki batera iristean, kamionetak ezin zeharka zezakeela aurrean zuten basatza somatu zuten. Gelditu egin ziren. Jaitsi egin ziren kamionetatik. Basatzari begiratu zioten, beraientzat arazoa bait zen. Bota zangoluzeez babestuta, bi metro zabaleko basatza zeharkatu zuten. Basatzaren sakonera aztertu zuten. Pentsatu egin zuten. Arazoa nola gainditu eztabaidatu zuten. Gero, zenbait harri eta zuhaitzetako zenbait adar lehor baliatuz, lurrari beharrezko trinkotasuna eman zioten kamionetaren gurpilak hondoratu gabe iragan zitezen. Pedrok eta Antoniok ikasi egin zuten. Saiatu egin ziren gainditu behar zuten arazoa ulertzen eta ondoren beharrezko irtenbidea aurkitu zuten.

Ez da soilik eskolan ikasten.

Pedrok eta Antoniok lanean ari zirela ikasi zuten. Ikastea, arazo baten aurrean jarrera zentzuzkoa eta arretazkoa hartzea da.

Ikasteko Egintza

B

Gauzak eta gertaerak ulertzen saiatzeko, zentzuzko eta arretazko jarrera hori da ikasteko egintzaren ezaugarria.

Ez dio axola ikasketa lantokian eta lanean ari garen bitartean egitea, oraintsu ikusi dugun Pedro eta Antonioren adibidean bezala. Ez dio axola ikasketa beste leku eta beste une batean egitea, kultur taldean egiten dugun ikasketa bezala. Nolanahi ere, ikasketak beti eskatzen du zentzuzko eta arretazko jarrera hori behatzen ditugun gauzak eta gertaerak ulertzen saiatzeko. Irakurria izateko testua ikasia izateko testua da. Ikasia izateko testua interpretatua izateko testua da. Testua ezin da interpretatu aditasunik gabe, jakinminik gabe irakurritz gero, irakurketa bertan behera uzten badugu lehenengo zailtasuna topatzean. Nolakoa izango zatekeen roza haren kakao-produkzioa Pedrok eta Antoniok bertan behera utzi balute beren lana basatzagatik?

Testua zaila bada batzutan, ahalegin zaitez ulertzen.

Beraren gainean lan egin ezazu Antoniok eta Pedrok basatzaren problemaren gainean lan egin zuten bezala.

Ikasteak disziplina eskatzen du. Ikastea ez da erraza, ikastea bersortzea bait da eta bersortzea ez da berresatea beste batzuk esaten dutena.

Eginbehar iraultzailea da ikastea!

Nabariak dira testu honek ikasteko egintzari buruz aurkeztu dituen kezak: adibidez, eskolan baino ikasten ez delako jarrera ideologikoari, eta, hortaz, ez beti esplizitoari, uko egitea. Hortik dator eskola, ikuspegi horretatik, ezagutzaren matrizetat hartu izana. Eskolatzetik kanpo ez dago jakintzarik, edo bestela eskolatik kanpo dagoen jakintza behe-mailakotzat hartzen da, intelektualaren jakintza zehatzarekin zer ikusirik gabea. Alabaina, errealitatean, jakintza hain arbuia horrek, "bizipenez eratutako jakintza", abiapuntua izan behar du herri-masek ezagutza zehatzagoa izatera bideratutako edozein herri-hezkuntzarako lanetan.

Ideologia menderatzailearen adierazpena den aldetik, mito hori sartu egiten da herri-masengan, berauengan, batzutan, norberedesbaliotzea eragiten duelarik, "letra gutxiko" edo "letragabeko" jendetzat hartzen bait dute beren burua¹⁴.

Beharrezkoa da, orduan, errealitate jakineko iharduera praktikoa (iharduera horri, den bakuenena ere dela, beti atxekitzen zaio alderdi tekniko bat, eta intelektual¹⁵ beraz) jakintza-sortzailea dela azpimarratzea. Ikasteko egintza, izaera sozialekoa eta ez indibidualekoa soilik, hor ere gertatzen da, beraren subjektuak horretaz ohartu ala ohartu gabe ere. Ikasteko egintza, funtsean, subjektuaren jakinminezko egintza bezala munduaren aurrean, gizakien egoteko moduaren adierazpena da, gizaki sozial, historiko, egile eta eraldatzaile bezala, ez dakitela soilik baizik eta badakitela dakitela.

Halaber, azpimarratu behar da behatzen ari den objektu edo gertaeraren aurrean agertutako zentzuzko jakinmin horrek objektuaren ulerpena, zeina duen itxuragatik soilik ez bait da deskriba-

14- Norberedesbaliotze hori, segurtasun- eta konfidantza-sentimenduak gainditu eta ordeztua izateko joera agertzen da herri-sektore handiak, beren oinarritzko erreibindikazioen alde mobilizatuz, berauek eskuratzearren antolatzen diren neurrian. Hortik aurrera, badakite dakitela eta gehiago jakitea eskatzen dute. Honelako egoeretan bada ere, eta Sao Tome eta Principen, neurri batean bederen, halaxe gertatzen da, ezinbestekoa da gaiari buruz gogoeta proposatzea.

15- "... edozein lan fisikotan, den mekanikoen eta degradatuena ere dela, beti egoten da gutxienezko ezaugarri tekniko bat, hau da, gutxienezko iharduera intelektual sortzaile bat". Gramsci, Antonio. *Cuadernos de la Cárcel: Los intelectuales y la organización de la Cultura*. Mexiko, D.F., Juan Pablos, 1975, 14. or.

tu behar, eskatzen digunez, objektuaren edo gertaeren izateko arrazoia bilatzera garamatzala.

Testu honetan eta *Caderno* osoan zehar ere, ikasteko egintzari buruzko beste kezka bat agertzen da, herriak praktikagatik dagoeneko ezagutzen duena hobeto ezagutzeko duen eskubideari dagokion kezka alegia (erdizka atzemandako gertaeren ulermen zehatzagoa), eta oraindik ezagutzen ez duena ezagutzekoa.

Prozesu honetan helburua ez da herri-masei gertaeren azalpen zehatza edo zehatzagoa ematea edo haienganatzea zerbait burutu, gelditu, prestatua bezala, baizik eta kontutuan hartzea, kintuz eta erronka eginez, herri-masen egiteko, pentsatzeko, jakiteko eta sortzeko ahalmena.

"Egia bat emankor denaz jabetuta egoten da —dio Gramsci-k— soilik hura lortzearren ahalegindu denean. Hura ez dela bere baitan eta beregatik existitzen, baizik eta izpirituaren lorpena izan dela, gizaki bakoitzarengan bersortu egin behar dela ikasgurak hura lortu aurretik jasan duen herstura-egoera hura [...] Gaur eguneko ezagutzara iristeko gizakiek igaro dituzten ahaleginak, okerrak eta asmatzeak aurkeztea entzuleei, ezagutza hau berau eskematikoki erakustea baino askoz hezitzailegoa da. [...] Era horretan garatutako irakaskuntza askapen-egintza bihurtzen da"¹⁶.

Landutako hurrengo gaia hauxe da:

16- Gramsci, Antonio, Broccoli, Angelo-k aipatua. In: *Antonio Gramsci y la Educación como hegemonía*. Mexiko. Editorial Nueva Imagen 1979, 47. or.

Nazio-berreraikuntza

A

Gizarte berria, langileen gizartea sortzearren gure herria egiten ari den ahalegina da nazio-berreraikuntza. Baina, ohar zaitez, gizarte berria sortu behar dugula esan genuen ez delako txiripaz agertzen. Horregatik, nazio-berreraikuntza borrokaren jarraipena da.

Roza eta fabriketan gehiago produzitzea, zerbitzu publikoetan lan gehiago egitea nazio-berreraikuntzaren alde borrokatzea da. Sao Tome eta Principen inork ez du eskubiderik besoak uztartu eta itxadoteko, besteek, beraren ordeztu, gauzak egin ditzaten. Roza eta fabriketan produzitu gabe, zerbitzu publikoetan lanik egin gabe, ez dugu gizarte berria sortuko.

Nazio-berreraikuntza

B

Aurreko testuan, rozetan eta lantegietan gehiago produzitzea eta zerbitzu publikoetan lan gehiago egitea nazio-berreraikuntzaren alde lan egitea dela ikusi genuen. Halaber, nazio-berreraikuntza, guretzat, gizarte berria sortzea, esplotatu eta esplotatzailerik gabea, esan nahi duela ikusi genuen. Langileen gizartea. Horregatik, nazio-berreraikuntzak hauxe eskatzen digu:

Batasuna

Disziplina

Lana eta

Erne egotea

- Guztion *batasuna*, helburu bakar baten alde: *Gizarte berria sortzea*.
- *Disziplina* ekintzan, lanean, ikasketan, eguneroko bizi-

moduan. Disziplina kontzientea, berau gabe ez bait da ezer egiten, ez da ezer sortzen. Disziplina batasunean, berau gabe lana galdu egiten bait da.

- *Lana*. Lana rozetan. Lana fabriketan. Lana zerbitzu publikoetan. Lana eskoletan.
- *Erne egoeta*, oso erne egotea, barneko eta kanpoko etsaien aurrean, berauek ahal duten guztia egingo bait dute gizarte berriaren aldeko gure borroka geldierazteko.

Bazirudien guztiz ezinbestekoa zela nazio-berreraikuntzaren arazoa aurkeztuko zuen testu bat, oso bakuna izanik ere, egotea, batasuna, disziplina, lana eta erne egotea hitzekin jokatzuz. Nabari denez, nazio-berreraikuntzaren edo saotomear gizartearen berrasmaketaren gaia nagusitu egiten da duen gaurkotasunagatik. Batasuna, disziplina, lana eta erne egotea hitzekin egindako jokua, slogan askotan agertzen diren hitz horiek baliatuz, testu dinamiko batean aurkezteko sartu zen, horrela haien esanahirik sakonena mantenduz edo berreskuratuz, esaldi eginek duten izaera akritikoak mehatxatuta bait zeuden. Artikulu honen bigarren zatia hasieratik garbi geratuko zen ez dudala *Segundo Caderno de Cultura Populara* osorik transkribatzeko asmorik, baizik eta lehen zatian esandakoekin bat datozen haren testuetako batzu soilik.

Hona hemen beste bat gehiago:

***Lana eta munduaren eraldakuntza*¹⁷**

A

Pedrok eta Antoniok zuhaitz bat bota zuten. Praktika bat egin zuten. Gizakien iharduera praktikoak helburuak ditu. Haiek bazekiten zer egin nahi zuten zuhaitza botatzean.

Lan egin zuten. Lan-tresnak erabiliz ez zuhaitza bota soilik, abastatu ere egin zuten botatakoan. Enbor handia zatikatu egin zuten eta eguzkitan lehortu zituzten zatiak. Ondoren, Pedrok eta Antoniok enborrak zerratu eta oholak egin zituzten. Oholez untzi bat egin zuten. Lan eginez eraldatzen dute mundua gizakiek eta mundua eraldatuz, beren burua ere eraldatzen dute.

Lana eta munduaren eraldakuntza

B

Pedrok eta Antoniok untzia egin zuten oholez. Bota zuten zuhaitz handiaren enbor-zatiez egin zituzten oholak. Zuhaitz handia zatikatua izan zenean zuhaitz izateari utzi zion. Enbor-zatiak ohol bihurtu zirenean, enbor-zati izateari utzi zioten. Antoniok eta Pedrok untzia eraiki zutenean oholez, berauek ohol izateari utzi eta untzi bihurtu ziren.

Zuhaitza naturaren mundukoa da. Antoniok eta Pedrok egindako untzia kultur mundukoa da, hau da, gizakiek bere lan sortzaileaz egiten duten mundukoa.

-
- 17- PUCean (Sao Pauloko Pontificia Universidad Católica) koordinatzen ditudan graduatu-ondoko ikastaroetako batean, testu honen irakurketa eta eztabaidak partaideen azterketa eta ohar beneratzen interesgarriak eragin zituen. Cristiano Amaral Giorgi partaideak horrela esan zuen: "Hezkuntz proposizioan ez da inoiz ahantzi behar, funtsezkoa bait da, eztabaidaren abiapuntuak lana, prozesuan eskuhartzen duen langile-taldeak hautematen eta interpretatzen duen bezala, izan behar duela. Horrela, giza eraldakuntzaren ideia, natura eraldatuz lanaren bidez, bere ekintzan ikusten duenarekin argi eta garbi itsatsita hautematen du landa-langileak.

Hiri-langileak, hirugarren sektorekoa batez ere, ez du nahitaez hautemate berdina izan behar. Kasu honetan, termino berrietan aurkeztu beharko da eztabaida, bitarteko desberdinak baliatuz".

Untzia kultura da.

Untzia erabiltzeko era kultura da.

Dantza kultura da.

Lana eta munduaren eraldakuntza

C

Eraldatzen duen lanak ez dio beti duintasuna ematen gizakiari. Lan libreak soilik ematen digu balorea. Gizarte bidezkoa, esplotatzaile eta esplotaturik gabea, sortzeko egiten ari garen lanak soilik ematen digu duintasuna. Garai kolonialean gure lana ez zen libre. Esplotatzen gintuzten kolonizatzaileentzat egiten genuen lan. Beraiek gure lur eta gure lanindarraz jabetu ziren eta gure gain aberastu ziren. Beraiek zenbat eta gehiago aberastu, orduan eta txiroago geratzen ginen gu. Beraiek gutxiengo esplotatzailea ziren. Gu gehiengo esplotatua ginen. Egun independenteak gara. Ez dugu lan egiten gutxiengo batentzat. Gizarte bidezkoa sortzearen egiten dugu lan. Asko dugu oraindik egiteko.

Gramatika sartzeari dagokiola, orain arte ikusitako testuen laguntzaz, aditzei buruzko ikasketa bakun baina aski osatua egin zen.

Askapen-borroka¹⁸

A

MLSTPk gure herriaren askapen-borroka gidatu zuen.
PAIGCK Ginea eta Cabo Verdeko herriaren askapen-borroka gidatu zuen.
MPLA, Langileen Alderdiak, Angolako herriaren askapen-borroka gidatu zuen.
FRELIMOk Mozambikeko herriaren askapen-borroka gi-

datu zuen.

Guztion independentzia, Sao Tome eta Principeko herria, ginearrak, caboverdearrak, angolarrak eta mozambikearrak, ez zen kolonizatzaileen oparia izan. Gure independentzia borroka gogor eta zailaren ondorioa izan zen. Borroka horretan denok eskuhartu genuen, herri zapaldu bezala, geure askapenaren alde.

Horietako herri bakoitzak egin ahal zuen borroka antolatu zuen, eta beraien borroken baturak garaitu egin zituen kolonizatzaileak.

Gure borroka Afrikan erabakiorra izan zen portugaldar herriak menderatzen zuen diktaduraren aurka irabaz zezan. Gure borrokarik gabe ez zen gertatuko apirilaren 23a Portugalen.

Baina gure borroka ez zen izan inongo arrazaren aurka ez eta portugaldar herriaren aurka ere. Esplotazio-sistema kolonizatzailearen aurka, inperialismoaren aurka, esplotazio-modu guztien aurka egin genuen borroka. Nazio-berreraikuntza borroka horren jarraipena da, gizarte bidezko bat sortzearen.

Askapen-borroka eta nazio-berreirakuntzaren problemaren eztabaidan bada puntu garrantzitsu bat etengabe gogoeta egiteko: herri-masak bere historiaren subjektu bezala. Haien presentzia po-

18- MLSTP = Movimento de Libertação de São Tome e Príncipe. PAIGC = Partido Africano para a Independência da Guiné e Cabo Verde (Ginea eta Cabo Verde bat egiteko asmoa, alderdiaren ize-nean bertan iradokia, 1980ko azaroan desegin zen Ginea-Bissaun gertatu ziren aldaketa politikoen ondorioz). MPLA = Movimento para a Libertação de Angola. FRELIMO = Frente de Libertação de Moçambique.

litiko ihardulea, haien ahotsa berreraikuntz prozesuan bertan, lan honen lehen zatian jadanik aipatu dudana.

Askapen-borroka

B

Kolonialismoaren aurka egin genuen borroka alferrikakoa izango litzateke gure independentziaren esanahia kolonizatzaileak bertako gutxiengo pribilegiatu batez ordezteaz izango balitz. Hori gertatuko balitz, gure herria, herrialde inperialisten klase menderatzaileek esplotatuta iraungo luke bertako gutxiengoaren bidez. Horregatik nazio-berreraikuntzak, guretzat, gizarte berria sortzea esan nahi du, langileen gizartea, esplotatzaile eta esplotaturik gabea. Ez dezagun biharko utz gaur egin dezakeguna. Borroka aurrera doa!

Gizarte berria, gizon berria, emakume berria, guzti hauek ziren –eta dira– trantsizio iraultzailearen mintzairari atxekitako esamoldeak. Gizarte berriaren agertzea –bai eta gizon eta emakume berriarena ere– egintza mekaniko baten ondorioa ez dela azpimarratzeak garrantzizkoa zirudien eta dirudi. Gizarte berria erditu egin behar da, ez da dekretuz edo automatikoki agertzen.

Eta erditzea, beti prozesua dena, beti da zaila eta konplexua, bakuna eta erraza baino.

Gizarte berria

Zer da esplotatzaile eta esplotaturik gabeko gizartea? Inongo gizonak, inongo emakumeak, inongo pertsona-

–taldeak, inongo klaseak gainerakoen lanindarra esplotatzen ez duen gizartea da. Lumaz lan egiten dutenek pribilegioak eta rozetan eta fabriketan eskuez lan egiten dutenek betebeharrak soilik ez dituzten gizartea. Denak lan-gileak dira denen ongizatearen zerbitzuan.

Horrelako gizartea ez da gauetik goizera sortzen. Baina beharrezkoa da herriak gizarte-mota hori bere buruan edukitzea gaur, Pedrok eta Antoniok, zuhaitza bota baino lehen, egin zuten untziaren irudia buruan zeukaten bezala.

Gogoratzten al zara nola egin zuten untzia Pedrok eta Antoniok? Zuhaitz bat bota zuten. Abastatu egin zuten. Enborra zatikatu egin zuten. Zatiez oholak egin zituzten eta oholez untzia. Baina zuhaitza bota baino lehen, Pedrok eta Antoniok bazeukaten buruan egin behar zuten untziaren irudia bai eta zertarako egin behar zuten ere. Pedrok eta Antoniok lan egin zuten, natura eraldatu zuten.

Era berean, lan egin behar dugu gizarte berria egiteko, eraldatu egin behar dugu daukagun gizarte oraindik zaharra. Errazago da, noski, untzia egitea gizarte berria sortzea baino. Baina Pedrok eta Antoniok untzia egin bazuten, Sao Tome eta Principeko herriak, disziplinaz, batasunaz, lanaz eta erne egonez, gizarte berria sortuko du bere abangoardia den MLSTPrekin batera.

Hurrengo testuan, batetik, ezjakintasun absoluturik ez dagoela eta, bestetik, herriak dagoeneko badakiena hobeto jakiteko eta oraindik ez dakiena jakiteko eskubidea duela esateari ekiten zaio berriro ere.

Ezer ez dakienik ez da, oro dakienik ez da

Ezer ez dakienik ez da. Oro dakienik ez da. Guztiok daki-gu zerbait. Guztiok gara zerbaiten ezjakinak.

Pedrok, adibidez, oso ondo daki kakao biltzen. Txikitandik, praktikaz, kakao-alea hartzen ikasi zuen zuhaitzari kalte egin gabe. Soilik begiratzuz, Pedrok badaki alea helduta dagoen bildua izateko. Baina Pedrok ez daki egunkaria inprimatzen. Antoniok oso goiz, praktikaz, egunkaria inprimatzeko nola lan egin ikasi zuen. Antoniok badaki egunkaria inprimatzen, baina ez daki kakao biltzen. Kakao biltzea eta egunkaria inprimatzea bi praktika, bata bestea bezain beharrezkoa, dira nazio-berreraikuntzarako.

Pedrok kakao bilduz bereganatu zituen ezagutzak ez dira aski. Pedrok gehiago ezagutu behar du. Pedrok gehiago ezagutzeko eskubidea dauka. Pedrok gehiago ezagut dezake. Gauza bera esan dezakegu Antoniori buruz. Antoniok egunkariak inprimatuz bereganatu zituen ezagutzak ez dira aski. Antoniok gehiago ezagutu behar du. Antoniok gehiago ezagutzeko eskubidea dauka. Antoniok gehiago ezagut dezake.

Ikastea herriaren alde lan egiteko ez da eskubide bat soilik, betebehar iraultzailea ere bada.

Ikas dezagun!

Esku-lana, buru-lana

Gizakiek lan egiten dute, hau da, egin eta pentsatu egiten dute. Lan egiten dute, zeren eta gizakiaren zerbitzutan goldeari tira egiten dion zaldiak baino askoz gehiago egiten bait dute. Lan egiten dute aurrikusteko, programatze-

ko, lanari berari helburuak jartzeko gai izan direlako. Lanean, gizakiak gorputz osoa erabiltzen du. Bere eskuak eta pentsatzeko ahalmena erabiltzen ditu. Giza gorputza gorputz kontzientea da. Horregatik, esku-lana delakoa eta buru-lana delakoa bereiztea oker egitea da. Fabrika eta rozetako langileak ere intelektualak dira. Iharduera praktikoetan eskuen erabilpena gutxiesten den gizartean soilik hartzen dira behe-mailako praktikatzat kakao biltzea eta egunkariak inprimatzea.

Sortzen ari garen gizartean, esku-lana eta buru-lana ez ditugu bereizten. Horregatik, gure eskolak lan-eskolak izango dira. Gure seme-alabek txikitatik ikasiko dute, lan eginez. Sao Tome eta Principen inork ikasteko lan egingo ez duen eta inork lan egiteko ikasiko ez duen eguna iritsiko da, guztiek lan eginez ikasiko bait dute.

Praktikak irakatsi egiten digu

Geure praktikak irakatsi egiten digula zalantzan jartzerik ez dago. Ez dago zalantzan jartzerik geure praktikaren ondorioz gauza asko ezagutu ditugula. Ez dago zalantzan jartzerik, adibidez, euria egingo duen ala ez badakigula zerura begiratu eta hodeien kolorea ikusi ondoren. Datoren euria zirimiri edo ekaitza den ere badakigu.

Txiki-txikitandik ikasten dugu geure ingurunea ulertzen. Horregatik, hitzak eta esaldiak irakurtzen eta idazten ikasi aurretik ere, "irakurtzen" ari gara, ongi edo gaizki, inguratzen gaituen mundua. Baina geure praktikaz geureganatzen dugun ezagutza ez da aski. Bera gainditu egin behar dugu. Honez gero ezagutzen ditugun gauzak hobeto ezagutu behar ditugu eta oraindik ezagutzen ez ditugun

beste batzu ezagutu. Interesgarria izango litzateke kamaradek paper batean idatziko balituzte ezagutu nahi izango litzuketen gauzetako batzu. Beste koaderno bat egingo genuke kamaradek iradokitako gaiez. Ikastea betebeharrak iraultzailea da!

Produkzio-prozesua

A

Ateak, leihoak, mahaia eta untziak egiteko oholen zura basoetako zuhaitzetan dago landugabeko egoeran. Mailuak, aitzurrak eta igitaiak egiteko burdina lurpean dago landugabeko egoeran. Gizakiek, lan eginez, *landugabeko gaiak lehengai* bihurtzen dituzte.

Landugabeko gaiak (hala nola lurpeko burdina eta zuhaitzeko zura) eta *lehengaiak* (hala nola burdina landua eta zur atondua) *langaiak* dira. Arroza landatzeko gertatzen den lurra *langaia* da.

Oholak egiteko botako diren zuhaitzak *langaiak* dira. Mahai, aulki, ate eta leiho bihurtuko diren oholak *langaiak* dira.

Produkzio-prozesua

B

Landugabeko gaia lehengai bihurtzeko eta *lehengaiak* zerbait produzitzeko, tresnak behar ditugu. Makinak, era askotako lanabesak, garraioa. Produzitzeko behar diren gauzak, tresnak alegia, *lan-bitartekoak* dira.

Landugabeko gaiak, lehengaiak eta lan-bitartekoak produkzio-bideak dira.

Beraz roza baten produkzio-bideak ondokoak dira:

- Landatzeko lurra.

- Landugabeko gaiak.
- Lehengaiak.
- Tresnak, lanabesak eta garraioak.

Produkzio-prozesua

C

Giza lanagatik ez balitz, zuhaitza ez litzatekeela ohol bihurtuko ikusi dugu, ez eta landugabeko burdina xafla bihurtuko ere. Guzti hori giza lanaren bitartez egiten da, lanindarraren bitartez.

Produkzio-bideak eta langileak gizartearen produkzio-indarrak dira.

Produkzio-bideak eta lanindarraren konbinazioaren ondorioa produkzioa da. Gizarte bat ulertzeko garrantzizkoa da jakitea beraren produkzio-prozesua nola dagoen eratu. Produkzio-bideak eta lanindarra nola konbinatzen diren jakin behar da. Produkzioan gertatzen diren gizarte-harremanak nolakoak diren jakin behar da: esplotazio-harremanak diren ala guztien arteko berdintasun- eta elkarlaguntza-harremanak diren.

Koloniaren garaian produkzio-harreman sozialak esplotaziozkoak ziren. Eta horregatik bortxazkoak izan behar zuten. Kolonizatzaileak gure produkzio-bide eta gure lanindarrak jabetzen ziren. Lurren, landugabeko gaien, lehengaien, tresnen, makinen, garraiabideen eta langileen lanindarraren jaun eta jabe ziren. Haien botere eta kontrolpetik kanpo ez zegoen ezer.

Gaur egun, gizarte berri bat sortzeko nazio-berreraikuntzaz hitz egiten dugunean, gizarte benetan desberdin bati buruz ari gara. Gizarte horretan, produkzio-harreman sozialak ez dira esplotaziozkoak izango, guztien arteko berdintasun eta elkarlaguntzazkoak baizik.

Hurrengo testuan, gizarte-eraldakuntzaren izaera ez-deterministari buruz hitz egiten da berriro ere.

Eraldatzeko egintza

Gela honetan gaude. Hemen kultur talde batek egiten du lan. Gela era batera antolatuta dago. Aulkiak, mahaia, harbela, bakoitzak bere lekua du gelan. Guretzat ez litza-teke zaila izango gela beste era batera antolatzea. Hori egiteko beharra somatuko bagenu, elkarrekin, berehala, aulkien, mahaiaren eta harbelaren lekua alda genezake. Gelaren berrantolaketak, onetsitako beharrizan berrien arabera, esfortzu fisiko pixka bat eta lan-taldea eskatuko liguke. Era honetan gelaren antolamendu zaharra eraldatu egingo genuke eta berri bat sortuko, beste helbururen arabera.

Gizarte zaharra berrantolatzea, eraldatzea gizarte berria sortzeko, ez da hain erraza. Horregatik, gizarte berria ez da gauetik goizera sortzen, ez eta txiripaz agertzen ere. Gizarte berria, gizarte zaharrak jasaten dituen eraldakuntza sakonez doa sortuz.

Kultura eta kultur identitatearen arazoa ukitzen dira ondoko bi testuetan, oso gai garrantzitsua, batez ere orain gutxi arte koloniala zen gizartean.

Herria eta Kultura

Kolonizatzaileek, kultura beraiek zutela bakarrik esaten zuten. Beraiek Afrikara iritsi baino lehen, guk historiari

ez genuela esaten zuten.

Gure historia haien etorreraz hasi zela.

Baieztapen horiek ez dira egia, gezurrak dira.

Gu hurrupatzeko behar zituzten baieztapenok. Gure esplotazio ekonomikoa ahalik eta gehien luzatzearen, gure kultur identitatea deuseztatzen saiatu behar zuten, gure kulturari eta gure historiari uko eginez.

Herri guztiek dute kultura lan egiten dutelako, mundua eraldatu egiten dutelako eta, hura eraldatuz, beren burua ere eraldatzen dute.

Herri-dantza kultura da.

Herri-musika kultura da, lurra lantzeko duen era ere kultura den bezalaxe. Herriak ibiltzeko, irrifarre egiteko, hitz egiteko, lanean ari den bitartean kantatzeko duen era ere kultura da.

Kalulua¹⁹ kultura da eta berori egiteko era ere bai, janariaren zaporea kultura den bezalaxe. Herriak produzitzeko erabiltzen dituen lanabesak kultura dira. Herriak bere mundua ulertzeko eta adierazteko era eta herriaren bere munduarekiko harreman-modua kultura dira. Gauean entzuten den danbor-hotsa kultura da. Danborraren erritmoa kultura da. Herriko jendearen kulunka-dantza danborraren erritmoarekin batera kultura da.

Geure kulturaren defentsa

Gure mogimenduaren eta gure gobernuaren arduretako bat gure kulturaren defentsa da. Horregatik, Pinto da Costa Lehendakariak honela esan du: Koloniar kultura ezaba-

19- Dende palmondoaren olioaz prestatutako janaria. Oilo, arrain edo behi-hankaz egin daiteke.

tzean, kultura berri bat sortu behar dugu geure herrian, gure ohituretan oinarrituta. Geure herrian sortuko dugun kultura berri horrek gure ohituren alderdi positiboak hartuko ditu, negatiboak baztertuz. Kultura berriak ez die atea itxiko kanpotar kulturen eragin positiboari, jakina. Gainerako herri guztien kulturei irekita egongo da, beti ere bere nazio-moldeari eutsiko diolarik".

Horretarako produzitu egin behar dugu, sortu eta bersortu. Ikasi egin behar dugu gogoa galdu gabe. Zientzia eta teknika garatu egin behar ditugu. Ezin geldi gaitezke aurkitzen dugun lehenengo oztopoaren aurrean.

Pentsakera kritikoari buruzko kezka berriro agertzen da ondoko bi testuetan:

Zuzen pentsatzea

A

Koaderno honen testuak idaztean, kamaradei erronka egitea zuzen pentsa dezaten da gure helburu nagusia. Zer esan nahi dugu, zuzen pentsa dezaten, kamaradei erronka egite horrekin? Erronka egitea aditz²⁰ bat da, eta beraren esanahia ez da borrokarako deia egitea soilik, baizik eta problematizatzea, arazoak planteatzea, kintzea, eragitea. Alfabetatzean herriari b-a, ba, soil bat irakatsi nahi ez diogun bezalaxe, alfabetatze-ondokoan ere ez dizkiogu herriari esaldi eta testuak eman nahi ulertu gabe irakur ditzan. Nazio-berreraikuntzak guztioi eskuhartze konziente eskatzen digu eta eskuhartze konzienteak, nazio-berreraikuntzaren edozein mailatan,

20- Koadernoaren hasieratik ikasi dira aditzak.

egintza eta gogapena eskatzen du. Praktika eta teoria beti bat eginda egotea eskatzen du. Ez dago teoriarik gabeko praktikarik, ez eta praktikarik gabeko teoriarik ere. Behatzen eta aztertzen ditugun gauza eta egintzetan izkutuenean dagoena aurkitzen eta ulertzen saiatzea da zuzen pentsatzearen esanahia. Aurkitzea, adibidez, Pedro txikia ez dagoela goibel "begizkoagatik", hesteetako zizarengatik baizik.

Beraz, otoitz eta bedeinkazioz soilik ez zaio Pedro txikiari alaitasuna itzuliko, sendagilearen laguntzaz baizik. Har itzazu, orain, zeure koadernoaren aurreko testuak. Etxean, astia duzunean, irakur itzazu. Lerro bakoitzaz, baieztapen bakoitzaz gogoeta egin ezazu ongi, eta saia zaitez irakurritakoa ulertzen.

Zuzen pentsatzea

B

Zuzen pentsatzea, gertaeren izateko arrazoia eta praktikak ematen dizkigun ezagutzetan sakontzea, ez da bartzuren pribilegioa baizik eta herriak, gizarte iraultzaile batean, duen eskubidea. Gure gobernuak, gure mogimenduen orientabide politikoarekin ados, gure herriaren eskubide horri erantzuten saiatzen ari da. Produktzio-moduen zuzenketarekin batera, produktzioaren sustaketarekin batera, gure gobernua herriaren hezkuntza sistematikoaz arduratzen da. Saia zaitez orain ariketa bat egiten, zuzen pentsatzen saiatuz. Idatz ezazu paper-orri batean zer deritzozun ondoko arazoari:

"Haur eta helduen hezkuntza, gure herriaren independentziaren ondoren, independentzia aurretik genuen hezkuntza bezalakoa izan al daiteke?"

Baietz uste baduzu, zergatia esan behar duzu.

Ezetz uste baduzu, zergatia esan behar duzu.

Zure ustez oraingo hezkuntzak ez badu independentzia aurretik genuen hezkuntza bezalakoa izan behar, aipa itzazu desberdintasunetako batzu.

Garrantzizkoa dirudi orain, beste testu batzu transkribatuz lan honi amaiera eman baino lehen, hizkuntza eta mintzairaren ikasketaren arloko puntu bat edo biri buruz, gutxienez, gogoramenak egitea.

Caderno honetan, gramatikarako sarrerak ez du kategoria gramatikal direlakoen analisia gainditzen, eta ez da inoiz modu formalean edo mekanikoki egiten, baizik eta, aitzitik, dinamikoki.

Alfabetatze-ondoko taldeetako partaideek, mogimenduaren agiriak, *A Revolução* egunkaria, gobernuaren agiri ofizialak etab. irakurri beharra izango zutela kontutan harturik —eta zorigaiztokoa litzateke behar hori izatera iritsiko ez balira— *que* erlatibozko izenordea sartzea zen gure arduretako bat. Izenorde hori da, hain zuzen ere, herritarra ez den mintzaldian, perpaus txertatuak oso maiz, gehiegi ere batzutan, erabiltzeko bide ematen dutenetako bat eta hauxe da, beraz, behar horren arrazoia.

Perpaus txertatu horiek perpaus nagusia bere aditzetik zenbat eta gehiago alendu, orduan eta zailagoa da berbaldia ulertzea. Izan ere, herri-taldeek ez dute horrela hitz egiten. Horren aurrean, ez dut uste gertakari hori besterik gabe alde batera utzi behar denik, baizik eta herri-taldeak gaitu egin behar direla mintzaira—mota hori, zeinak herri-taldeena ez den pentsaera-egitura bat adierazten bait du, mendera dezaten.

Hortaz, *Cadernoak*, 51. orrialdean, honela dio:

Izenorde desberdinen arteko bat, oso garrantzitsua, eza-gutuko dugu orain. Baina adibidez ezagutuko dugu.

*O livro **que** comprei é bom^I.*

Ohar zaitez: *que* hitzaren aurrean *livro* hitza dugu. Daki-zunez, *livro* substantibo arrunta da, maskulinoa eta singularra.

Orain *que* hitzaren ordeztu *o qual* jartzen baduzu, esanahia ez dela aldatzen ikusiko duzu. *O livro que eu comprei é bom* zein *O livro o qual eu comprei é bom* esatea gauza bera esatea da.

Beste adibide bat:

*A roça **que** visitei é bonita^{II}.*

Adibide honetan *que* hitzaren aurretik *roça* hitza dugu. *Roça*, dakizunez, izen arrunta da, femeninoa eta singularra. Orain *que* hitza, *roça*-ren ondoren dagoena, kendu eta beraren ordeztu *a qual* jartzen baduzu, esanahia ez dela aldatzen ikusiko duzu. *A roça que eu visitei é bonita* zein *A roça a qual eu visitei é bonita* esatea gauza bera esatea da.

Erne orain: *que* hitzaren ordeztu, *o qual a qual, os quais, edo as quais* hitza jar daitekeen guztietan *que* hitza izenordea da.

Beste adibideak:

*O texto **que** eu li é bom^{III}.*

(Itzultzailearen oharrak)

- I- Erosi nuen liburua ona da.
- II- Bisitatu nuen roza ederra da.
- III- Irakurri nuen testua ona da.

*Compreendi as páginas **que** escreveste^{IV}.*

*A roça **que** produz mais é esta^V.*

Cujo hitza erabiltzen ikasiko dugu orain. Oso izenordain garrantzitsua da.

Ikus ditzagun adibide batzu:

- 1. O menino cujo pai chegou de Angola é este^{VI}*
- 2. Venho de uma roça cuja produção de cacau este ano é muito elevada^{VII}*
- 3. O Círculo de Cultura cujos participantes mais trabalharam recebeu uma carta de estímulo do Camarada Presidente^{VIII}*
- 4. Trabalhamos seriamente na leitura deste Livro, cujas páginas mais difíceis receberam profunda atenção^{IX}*

*Lehenengo adibidean **cujo** edo **do qual** esatea gauza bera esatea da. **Cujo**-ren ordeztu **do qual** jarritz gero ez da ezertan ere aldatzen perpausaren esanahia:*

*O menino **do qual** o pai chegou de Angola é este.*

*Bigarren adibidean, **cuja** eta **da qual** baliokideak dira, lehenago dagoen roça substantiboa femeninoa bait da.*

(Itzultzailearen oharrak)

IV - Idatzituen orrialdeak ulertu nituen.

V - Hauxe da gehien produzitzen duen roza.

VI - Hauxe da haurra, zeinaren aita Angolatik iritsi bait zen.

VII - Roza batetik nator, zeinaren kakao-produkzioa aurtengo oso handia bait da.

VIII - Kultur Taldeak, zeinaren partaideek lan gehien egin bait zuten, Kamarada Lehendakariaren estimulu-eskutitza bat jaso zuen.

IX - Liburu honen irakurketan, zeinaren orrialderik zailenak arreta bereziarekin aztertu bait ziren, benetan ari gara lanean.

Venho da roça da qual a produção...

Hirugarren adibidean, *cujos eta do qual* baliokideak dira
Círculo de Cultura lehenago dagoelako:

O Círculo de Cultura do qual os participantes mais trabalharam....

Laugarren adibidean, *cujas eta do qual* baliokideak dira,
lehenago *Livro* dagoelako.

Trabalhamos seriamente na leitura deste Livro do qual as páginas...

Orain, beste zenbait adibide *que* izenordeaz adjetibozko
perpausak sortuz.

Esanahi osoa duten bi hitz-multzo ditugu hemen:

Comprei hoje este livro. Ele é bom^X

Lehenengo hitz-multzoa hauxe da:

Comprei hoje este livro

Bigarren hitz-multzoa hauxe da:

Ele é bom.

Orain, hitz-multzo hauek beste era batera antolatuz, lehen esan dugun berdina esan dezakegu. Honetarako, dagoeneko ezagutzen dugun *que* izenordea erabiliko dugu.

Este livro que comprei hoje é bom^{XI}

Beste adibide bat:

Estes homens participaram ativamente no trabalho voluntário. Eles acabam de chegar felizes da roça^{XII}.

(Itzultzailearen oharrak)

X- Liburu hau erosi dut gaur. Liburu hau ona da.

XI- Gaur erosi dudana liburu hau ona da

XII- Gizon hauek gogotik ihardun zuten borondatezko lanean. Pozik iritsi berri dira rozatik.

Berriz ere, bi hitz-multzo ditugu.

Lehen multzoa:

Estes homens participaram ativamente no trabalho voluntário.

Bigarren multzoa:

Eles acabam de chegar felizes da roça.

Ikus dezagun orain nola esan daitekeen gauza bera *que* izenordeaz:

Estes homes, que participaram ativamente no trabalho voluntário, acabam de chegar felizes da roça^{XIII}.

Beste adibide bat gehiago:

Os camaradas se defenderam do tétano. Os camaradas estavam vacinados contra ele^{XIV}.

Lehenengo hitz-multzoa:

Os camaradas se defenderam do tétano.

Bigarren hitz-multzoa:

Os camaradas estavam vacinados contra ele.

Orain *que* izenordeaz:

Os camaradas, que se defenderam do tétano, estavam vacinados contra ele^{XV}.

Ikus ditzagun orain azken testuak. Lehenago transkribatu direnekin batera, koadernoaren ikuspegi orokorra agertzen digute.

(Itzultzailearen oharrak)

XIII- Borondatezko lanean gogotik ihardun zuten gizón hauek pozik iritsi berri dira rozatik.

XIV- Kamaradak tetanoaren aurka babestu ziren. Kamaradak haren aurka txertatuta zeuden.

XV- Tetanoaren aurka babestu ziren kamaradak haren aurka txertatuta zeuden.

Praktikaren ebaluazioa

Ez dago praktikatzerik praktika ebaluatu gabe.

Praktika ebaluatzea, egiten dena aztertzea da, lortu diren emaitzak eta praktikaren bidez lortu nahi ditugun helburuak alderatuz. Praktikaren ebaluazioak zertan asmatu den eta zeintzu akats eta desbideraketa gertatu diren agertzen digu. Ebaluazioak praktika zuzendu eta hobatu egiten du, eta gure eraginkortasuna handiagotu. Praktika ebaluatzeko lana praktikarekin batera joaten da beti.

Kamaradek praktika bat dute kultur-talde honetan. Kultur sustatzailearekin lan egiten dute eta programa bati jarraitzen zaizkio zenbait helburu lortzearren. Gero eta hobeto irakurtzeko, irakurtzen dutena interpretatzeko, idazteko, kontatzeko, dagoeneko dituzten ezagutzak gehiagotzeko eta oraindik ezagutzen ez dutena ezagutzeko praktikan sartuta daude kultur taldean. Nazio-berreraikuntzak, gure herriak gure errealitateaz gehiago eta hobeto ezagut dezan eskatzen du. Gure herriak bere burua prestatu behar du gure arazoei irtenbidea emateko. Herri-Kultur Taldeen Koordinazio-Batzordea da gure hizkuntz politikaren zati baten antolaketa, prestaketa, plangintza eta betetaztearen ardura duen Hezkuntz Ministraritzaren saila, helduekin kultur taldeetan aurrera eramaten den politikarena alegia. Beraz Koordinazio-Batzordea ezin du ebaluatu gabe utzi talde horietan egiten den praktika. Baina kamaradek ere ebaluatu behar dute beren praktika. Egiten dituzten aurrerapenak etengabe aztertu behar dituzte eta topatzen dituzten oztopoak gainditzen saiatu behar dute. Kamaradek beren praktika aztertzen badute, kamarada sustatzailearekin eta Koordinazio-Batzordearekin batera eskuhartzen dute lanerako tresna hobeak aurkitzearen.

Arrainek ura behar duten bezala
eta landaketek euria,
ebaluazioa behar du praktikak.

Praktikaren plangintza

Jadanik ikusi dugu ez dagoela praktikarik ebaluaziorik gabe. Baina, gainera, praktikak bere plangintza eskatzen du. Praktikaren plangintza egitea, haren bidez lortu nahi ditugun helburuak argi eta garbi edukitzea da. Zein baldintzatan ihardungo dugun eta eskutartean izango ditugun baliabide eta bitartekoak ezagutzea esan nahi du. Aurrera nork eramango duen jakitea ere, praktikaren plangintza egitea da.

Plangintza egitea epeak, ekintzaren une desberdinak alegia, aurrikustea da. Ekintza etengabe ebaluatu behar da. Epe motz, epe ertain edo epe luzera egin daiteke plangintza. Batzutan, genituen helburuak zuzenak baziren ere, aukeratutako bitartekoak ez zirela onenak erakutsiko digu ebaluazioak. Bestetan, ebaluazioaren bidez, ezarri genituen epeak gure benetako ahalbideekin ez zetozela bat somatuko dugu.

Gure herrialdeko iharduera guztiak gero eta hobeto planifikatu eta aurrera eraman behar dira.

Zer gertatuko litzaioke gure ekonomiar, lehenengo kakao-uztaren garaia iritsiko balitz eta uza biltzeko antolatuta egongo ez bagina? – Kakaoa galdu egingo litzateke eta hondamendia izango litzateke denontzat. Garrantzizkoa da gure herriak bere praktika ebaluatzeko beharra eta nazio-berreraikuntzarako plangintzan eskuhartzeko beharra gero eta hobeto uler dezan.

Gizon berria eta emakume berria

Gizon berria eta emakume berria ez dira txiripaz agertzen. Gizon berria eta emakume berria, gizartearen berreraikuntza iraultzailearen praktikan sortzen dira. Baina, dena dela, gizon berria eta emakume berria definitzen duten zenbait ezaugarri soma ditzakegu. Herriaren alde, herriaren interesen defentsari lotuta egotea da ezaugarri horietako bat. Betebeharrarekiko erantzunkizuna, betebeharra edozein delarik ere, gizon berriaren eta emakume berriaren seinalea da. Militantzia politiko zuzena ere, zeinean individualismoa eta norberekia gainditzen ikasten bait dugu, gizon berriaren eta emakume berriaren seinalea da. Gure autonomiaren, geureganatu genuen askatasunaren defentsa amoregaitza ere gizon berriaren eta emakume berriaren ezaugarria da.

Elkartasuna, ez gure herriarekin bakarrik, baizik baita beren askapenaren alde borrokan ari diren herri guztiekin ere, gizon berriaren eta emakume berriaren beste ezaugarri bat da. Gaur egin daitekeena biharko ez uztea eta gure eginbeharra gero eta hobeto betetzea gizon berriaren eta emakume berriaren ezaugarria da. Nazio-berreraikuntzaren aldeko ahaleginetan buruz eskuhartzea gizon berriak eta emakume berriak bere buruari ezartzen dion betebeharra da.

Ikastea, betebeharrak iraultzaile bezala, zuzen pentsatzea, hobeto ezagutu behar dugun errealitatearen aurrean jakinmina garatzea, sortzea eta bersortzea, kritika zehatzak egitea eta xede oneko kritikak onartzea, herriaren aurkako ihardueren aurka borrokatzea, guztiok gizon berriaren eta emakume berriaren ezaugarriak dira.

Nazio-berreraikuntzaren aldeko borrokan gero eta gehiago eskuhartuz sorteraziko dugu geure baitan gizon berria eta emakume berria.

Gizon berria, emakume berria eta hezkuntza

Ibiltzeari ezin diola utzi ziurtasunez jakitea eta berria, berriztatu ezean, azkar zaharkitzen dela ziurtasunez jakitea da gizon berriaren eta emakume berriaren ezaugarri garrantzitsuenetako bat. Haurren, gazteen eta helduen hezkuntzak garrantzi handia du gizon berriaren eta emakume berriaren eraketan. Hezkuntzak ere berria izan behar du eta gure ahalbideen arabera praktikan jartzen saiatzen ari gara.

Koloniar hezkuntzatik erabat desberdina. Lanaren bidezko hezkuntza, lankidetza eta ez konkurrentzia sustatuko duena. Elkarlaguntzari eta ez indibidualismoari balio emango dion hezkuntza, izpiritu kritikoa eta sormena, eta ez pasibotasuna, garatuko dituen. Praktika eta teoriaren arteko, esku-lana eta buru-lanaren arteko batasunean oinarritutako hezkuntza, horregatik beragatik hezigaiak ondo pentsatzera bultzatuko dituen.

Gezurra, ideia faltsuak eta disziplina-gabezia indartuko ez duen hezkuntza. Hezkuntza politikoa, beste edozein hezkuntza bezain politikoa, baina neutro-itxura egin nahi ez duena. Neutroa ez dela, neutralitatea ezinezkoa dela, aldarrikatuz, bere politika gure herriaren interesena dela adierazten du.

Koadernoari amaiera ematen dion testuaz nik ere lan hau amai dezakedala uste dut, besterik gabe.

Kamarada: Bigarren *Caderno de Cultura Popular*aren azkenera iritsi zara. Berak eman dizun esperientzia atsegin izango zenuelakoan gaude. Alegia, lehendik, irakurtzen eta idazten ikasi baino are lehenagotik, zure praktikagatik zenituen ezagutzak gehitzeko esperientzia; zure ikasketen lehen urratsean zeureganatu zenituen ezagutzak sendotu eta sakontzeko, talde-lanean, eta beste ezagutzak zeureganatzeko esperientzia. Testuen irakurketatik abiaturik, gai gehiago eta gai desberdin gehiago hobeto tajututa eztabaidatzeko esperientzia. Baina, batez ere, zuzen pentsatzearen, gogoeta egitearen garrantzia hautemango zenuelakoan gaude. Gure eginbehar iraultzailea informazio emate hutsa ezin zitekeela izan hautemango zenuelakoan gaude. Gure eginbehar iraultzaileak, ez informazioa zuzen ematea soilik, heztearen eskatzen digu. Inork ez du bere burua benetan heziko hezteko egintzaren erantzunkizuna ez badu bere gain hartzen. Gure herria ez da pasibotasunaz heziko, baizik eta beti pentsamenduarekin bat egindako ekintzaz. Hortik dator ardura kamaradei inoiz ez iradokitzeke gauzak mekanikoki ikas dezaten. Hortik dator gure ardura kamaradei erronka egiteko pentsa dezaten, errealitatea azter dezaten. Horixe da kamaradak ezagutzen ari diren eta eza-gutuko dituzten *Cadernos de Cultura Popular* guztiak ezaugarritzen dituen orientabidea.